

II RIIGIKOGU

6. istungjärk. **Protokoll nr. 140 (16).** 1924 a.

II Riigikogu koosolek 9. oktoobril 1924 a.
kell 10 hom.

Kokku on tulnud 89 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: rahaminister **O. Strandman**, haridusminister **H. B. Rahamägi**, teedeminister **K. Kark**, sõjaminister **O. Amberg**, siseminister **Th. Rõuk**, tööhoolekandeminister **Chr. Kaarna**, välisminister **K. R. Pusta**.

P ä e w a k o r d:

1. L. Johanson'i küsimine põllutööstriile maal waesematele elanikkudele, töölistele, käsitöölisele, popsidele ja teistele wäiksemal määral riigimetsadest tarbepuude ja küttematerjaali müümise kohta.

2. A. Kärner'i küsimine põllutööstriile Raiküla mõisa kasutamise kohta.

3. J. Wain'i, A. Kärner'i ja P. Schütz'i arupärimise-ettepanek põllutööstriile Wääna walla kandikohtade wähendamise ja kõlbmataks muutmise asjus.

4. Eesti wabariigi Tartu ülikooli seadus — I lugemisel.

5. Üüriseaduse muutmise ja kaotamise seadus — I lugemisel.

6. Kaitserõugetepanemise seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

7. Sisewete uurimise büroo asutamise seadus — II lugemisel.

8. Wähemusrahwuste omawalitsuse korraldamise seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**, wahepeal abiesimees **K. Wirma**, lõpul abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretääri kohal abisekretäär **O. Köster**.

Koosolek algab kell 10.15 min.

1. Päewakorra Juhataja **J. Tõnisson**: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud. Muudatuse-ettepanekuid tehtud ei ole, — seega loen päewakorra muutmata wastuwõetuks.

2. L. Johanson'i küsimine põllutööstriile maal waesematele elanikkudele, töölistele, käsitöölisele, popsidele ja teistele wäiksemal määral riigimetsadest tarbepuude ja küttematerjaali müümise kohta.

L. Johanson (sd.) (loeb): Mis on teinud ja mis kawatseb teha põllutööstrii minister selleks, et maal waesemad elanikud, töölistes, käsitöölised, popsid ja teised, kes suuremal hulgal ei jõua osta, saaksid riigimetsadest ka wäiksel määral tarbepuid ja küttematerjaali?

3. A. Kärner'i küsimine põllutööstriile Raiküla mõisa kasutamise kohta.

A. Kärner (sd.) (loeb): Palun põllutööstrii ministrit wasta järgmiste küsimiste peale:

1) Kas Raiküla mõisa sennine rentnik on rendilepingu tingimised täitnud?

2) Millal kawatsetakse Raiküla mõisa tükeldada?

4. J. Wain'i, A. Kärner'i ja P. Schütz'i arupärimise-ettepanek põllutööstriile Wääna walla kandikohtade wähendamise ja kõlbmataks muutmise asjus.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Wääna-Witti karja mõisa maa peal asuwast 16-st kandimehest on 13 oma majadega mererannas ja 3 mõisa juures. Kuna mererand kehwa ja mõisaümbrus mullane, on rannameestele enam pooled põllud antud mõisa juurde; mõisameestel on aga karjamaa ja suurem osa heinamaad rannas. Niisuguse paigutamise tõttu on kõik kohad tarwitamiseks ühewäärilised, kuigi kõik küllalt wiletsad, sest maa on seal üldiselt alla keskmist.

Praegu on nimetatud kandikohtade ümberpaigutamine käsil. Sellejuures eraldatakse kandimeeste põllud mõisa juures mingisuguseks eriotstarbeks ja üle 13 maapidaja asetatakse kõigega randa. Kandimeestel, kelle majad mõisa juures, wähendatakse põllupinda. Kandikohtad olid Wittis senni 7—16-tiinused. Eriotstarbekoha loomisega wäheneb nende ül-

dine pindala; vähenewad kohad eriti põllumaa arwel, pealegi parema osa põllumaa arwel. Juba küllalt kehwad kohakesed muutuwad täitsa elujõuetuteks.

Ülemal ettetoodu põhjal palume härra põllutööministrilt wastust järgmise arupärimise peale:

1. Kuidas kawatseb põllutööministrium kasutada Witt'i karjamõisa seda osa põllumaad, mis senni kandimeeste tarwitada oli?

2. Missuguse seaduse põhjal vähendatakse ja tehakse kõlbmataks rendikohad, mis juba warem palju vähemad kui normaaltalud?

Toompea, 8. oktoobril 1924.

J. Wain,
A. Kärner,
P. Schütz.“)

J. Wain (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Meie maareformi juures on õige tihti kaalutud neid raskusi, mida maareform maamajandusele ja ka riigimajandusele üldse ette weeretanud. Teatawasti on hulk meie asunikudest warustatud väga wähese inwentaariga, wäheste tööriistadega, ja selle tõttu wõidakse esimestel aastatel vähemalt osa maast puudulikult harida ja annab loomulikult ka puuduliku saagi. Hoopis wäljawõttena paistawad sennised maaharijad, kel wäike-talud, kandikohad ehk nende wahe peal seiswad kuuendikud käes. Endine rentnik, kui wäike tema maatükk ka oli, on loomulikult hobusega, lehmaga ja samuti ka tööriistadega warustatud. Sellepärast peaks oodata tohtima, et esimeses järjekorras need wäikesed rendikohad, mis senni elujõulised ei ole, elujõulisteks muudetakse, et maa wõiks wõrdlemisi kiirelt haritud saada ja rohkem saaki andma hakata. Meie ei ole ometi õigustatud mõtlema, et kandikohad, millel ei olnud seaduse ees iseäralikku kaitset, — mina mõtlen seda kaitset, mis rendikohtadel oli, kui nendele punane joon taha tõmmati, — et kandikohti ei loodud mitte parematel maa-aladel, waid et mõisnikud, nagu see igalpool näha oli, paigutasid need kohad ärtele. Sellepärast peaks arwama, et need kohad oma wäärtuses palju soowida jätawad ja et nad parandatud peaksid saama maareformi teostamisel. Kui loomulikud need ootused ka on, annab siiski maareformi teostamine väga tihti kõneainet, ning põllutööministrium töötab

jääda ikka selleks asutuseks, kus kõik wõimalused ette tulla wõiwad.

Mis puutub aga Wääna-Witti mõisa kandikohtade planeerimisesse, siis on see mõis juba warem maareformi teostamise ajalooos tuntud. Mäletawasti üks põllutööministri abi lõi seal omataoliselt majapidamist. Kuigi sealt need isikud läinud on, hingab nende waim seal edasi, mis sinna omal ajal wiidi, ja kestawad ka mõjud edasi. Sellest ka tuleb, et Wääna-Witti mõisa planeerimisel kandikohad, mis niikui-nii wäikesed, 7—15 tiinuni, et neid planeerimise puhul mitte ei suurendata ega parandata, waid sin tules hoopis ümberpööratud nähtus esile, nimelt nagu arupärimises juba tähendatud, wõetakse kandikohtade pidajatele nende paremad maatükid ära ja kantakse terwelt 13 kandikohta kõige oma olemisega mereranda, missugune rand maaharimiseks kehwa, isegi väga kehwa on. Sellega siis muutub terve rida kandikohti üsna kõlbmatuks, kuna teised samuti wäikesed kohad, mis oma majadega mõisasüdame lähedal asuwad, ka vähendatakse. Missugused need põhjused wõiksid olla, mis sunniwad kandikohti niimoodi vähendada ja vähendamiste teel neid kõlbmatuks tegema? Riigikogule peaks see teada olema, ja ma arwan, et ka need Riigikogu liikmed, kes on praegu wastutawad maareformi läbiwiimise eest, kui ka kõik teised, kes huwitatud sellest on, põllutööministriumile wõimaldawad selles küsimuses selgust tuua. Panen ette käesolewat arupärimist wastu wõtta.

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääletatakse.) Arupärimise poolt on 27 häält, seega on arupärimine wastu wõetud.

5. Eesti wabariigi Tartu ülikooli seadus — I lugemisel. **Th. Pool** (tõer.): Austatud Riigikogu liikmed! Ülikooli seaduse § 1 määrab, et ülikooli ülesandeks on edendada üldist ja eriti Eesti elu käsitlewat teadust, wiia teadust rahwa keskele ja ette walmistada riigi ja rahwa tööle tarwilikkude eriteadmistega warustatud asjatundjaid.

Et saawutada eriti wiimast kahte märgitud eesmärki, ei ole ainult waja, et ülikooli õpetus täitsa teaduslikul alusel püsiks, waid et ülikooli teaduskondel ei puuduks ka side tegeliku eluga. See side on

ühes teaduskonnas tarwilikum kui teises. Eriti peab aga seda tarwet toonitama põllumajandus-teaduskonna kohta. See maksab nii õppekawade kokkuseadmise, instituutide ja katsejaamade asutamise suhtes, kui ka muidu. Meil on ülikool, olles autonoomne, antud haridusministeeriumi alla, kelle wõimkonda kuulub terwe ülikooli puutuwate küsimuste otsustamine. On teada, et haridusministeeriumi on koondatud isikud, kes humanistlikkudes harudes väga kompetentsed wõiwad olla, kuid kel majanduslikkudel aladel wastawad teadmised siiski puududa wõiwad. Nende huwide kaitse on antud teiste ministeeriumide, põllumajanduse alal eriti põllutöoministeeriumi hooleks. Sarnane olukord kutsub aga hädaohtu esile, et ülikoolis teatud teaduskonnad, nimelt põllumajanduse- ja loomaarsti teaduskonnad waesekslapseks kipuwad jääma teiste teaduskondade kõrwal, teiselt poolt wõiwad need ka tegelikust elust kaugele minna.

Et need wäited aluseta ei ole, seda näitab praegune olukord, kus eriti halwad tagajärjed nähtawale on tulnud loomaarsti teaduskonna korraldamisel. Härra Jans kirjeldas wiimasel koosolekul üksikuid asju õigusteaduskonnast, kuid loomaarsti teaduskonna juures on lugu palju kurwem. Wõib öelda, et endisest loomaarsti instituudist on järele jäänud praeguse korralduse juures teatud mõõdul ainult waremed. Ei ole ka näha, et lähemal ajal parandust loota wõiks, kui praegune olukord edasi kestab.

Kui loomaarsti teaduskonna juures peatada, paistab kõigepealt silma õppekawade kokkutõmbamine ja kärpimine, wõrreldes teiste teaduskondadega. Mul on wastawate eriteadlaste poolt tähelepanu juhitud Tartu teaduskondade õppekawade peale, wõrreldes teiste wastawate asutustega Lääne-Euroopas. Neist selgub, näiteks wõrreldes Wiini loomaarsti teaduskonnaga, et meil üldised õppeained küll wastawad Wiini omadele, praktiliste ja teoreetiliste õppetundide arw on meil isegi suurem sel alal, kui Wiinis: meil on neid 2100, seal 1570. Kuid neis distsipliinides, mis õieti loomaarstid teewad, — eriaineis, — on tundide arw meil palju wäiksem. Nii on Tartus kõigest 504 teoreetilist ja 950 praktilist tundi, Wiinis aga 1230 teoreetilist ja üle 1400 praktilise tunni eriainetes. On arusaadaw, et sarnase wähesese praktiliste ja

teoreetiliste tundide arwu juures ei saa loomaarstidele tarwilikku ettewalmistust anda.

See waeselapse osa loomaarsti teaduskonnas tuleb nähtawale ka õppejõudude arwu juures. Loomaarsti teaduskonnal on teataw sarnadus arstiteaduskonnaga. Kui meie aga waatame professorite arwu, siis näeme, et loomaarsti teaduskonnal on ainult 7 professorit, arstiteaduskonnas 23. Rida aineid on loomaarsti teaduskonnas kuhjatud ühe professori kätte, kes selle kõrwal peab veel juhutama praktilisi töid, kuna analoogiliste ainete peale arstiteaduskonnas on määratud 3 professorit, sellejuurde arwatud veel dotsendid. Ma nimetaksin sel alal ainult eripataloogiat, diagnostikat ja teraapiat. Samasuguseid paralleele wõib ka muudel aladel tuua. Ainult usu-teaduskonnas wõrdub professorite arw arstiteaduskonna professorite arwule. Filosoofia teaduskonnas on aga 18 professorit, õigusteaduskonnas 12, matemaatika — loodusteaduskonnas 8 ja arstiteaduskonnas 23. On arusaadaw, et sarnase koormatuse juures professorid ei saa end korralikult ette walmistada ja tarwilikult erineda, nii et õppetegewus selle all kannatab.

Oleks hea, kui ettenähtud professorid kõik veel ametis oleks. Kuid siin on sarnane olukord, kus ettenähtud seitsmest professori kohast kolm wakant on. Edasi on 2 professorit ja 3 dotsenti üle 60 a. wanad. Loomulik, kui pensioniseadus maksma hakkab, et ka need õppejõud siis pensioni peale lähewad, ja jääb järele ainult 3 professorit ja mõni dotsent. Kõige selle juures ei ole ühtegi sammu selleks astutud, et teaduskonnale uusi õppejõude juurde tõmmata. Kui härra Jans kirjeldas väga iseloomulikka asjaolusid õigusteaduskonnast, näidates, kuidas seal takistusi tehakse uute õppejõudude ettewalmistamiseks, siis peab loomaarsti teaduskonnast veel palju kurwemaid asju jutustama. Siin on küll wastawate organisatsioonide poolt ettepanekuid tehtud ja õppejõude soowitatud, kuid neid ei ole mitte ametisse kutsutud, waid neist on katsutud mööda minna. Lagunemine ja tööseisak selles teaduskonnas kestab aga edasi.

Ei ole asjata sellepärast küsimus ülesse tõstetud, kas meil sarnases olukorras, kus paranemise peale mingit loo-

tust ei näi olevat, seda teaduskonda üldse waja on. Tõendakse asjatundjailt poolt, et tema olukorda jätkates ei suuda mitte walmistada loomaarstisid, waid welskerid. Arwatakse, kas mitte soowitawam ei ole sarnasel puhul wastawaid isikuid mujale õppima saata ja näib, et see küsimus käesolewa olukorra juures põhjendatud on.

Sarnane tendents on ka mujal maadel märgata, et põllumajanduse ja loomaarsti teaduskonnad, kui nad ülikoolide teaduskondadena haridusministeeriumi alla kuuluwad, waesekslapseks kipuwad jääma, sest nende eest hoolitsetakse vähem, kui teiste fakultetide eest. Mujal on sellepärast soow ilmsiks tulnud põllumajanduse ja loomaarsti teaduskond ülikoolist eraldada ja neid wastawaks instituudiks ümber moodustada. Nii on lood näiteks, Rootsis, Daanis, Hollandis. Ka Wenemaal olid erilised instituudid warem, ja praegu on wastaw küsimus kaalutamisel Soomes. Seal on põllumajandusteaduskond praegu ülikooli osa, kuid on kõwad arutamised käimas, kas mitte teda iseseiswaks instituudiks ümber korraldada.

Meie oludes, kus majanduslik jõud piiratud, kui ka õppejõudude hulga kokuhoidmise mõttes, niisugust eraldamist otstarbekohaseks ei wõi pidada ja pooldada. Kuid see ei tähenda, et abinõusid otsida ei tuleks, kuidas praegusi puudusi siiski kõrwaldada. Seda küsimust on wastawates organisatsioonides käsitatud. Juba mõnda aega tagasi sündis see näiteks, loomaterwishoiu walitsuses, loomaarstide seltsis, ja põllumajanduse teaduskonna alal agronoomide seltsis. Seal on otsusele jõutud, et meil tuleks teiste maade, näiteks Kanaada ja Prantsusmaa eeskujul, erilisi orgaane luua haridusministeeriumi juures, mis nende teaduskondade arenemise ja töö huwisid kaitseks, aidates ühtlasi sidet luua nende teaduskondade ja tegeliku elu wahel. Sarnaste orgaanidena on arwatud haridusministeeriumi juures luua wastawad nõukogud, missugustes oleks esitatud ülikooli rektor, teaduskondade dekaanid ja haridusministeeriumi esitajad, teiselt poolt aga ka põllutöministeeriumi poolt määratud isikud ja organisatsioonide esitajad. Neis nõukogudes arutatakse kõik küsimused, mida haridusministeeriumil eelnimetatud teaduskondade suhtes otustada tuleb, läbi, ja wõetakse seisuko-

had, nõukogu arwamisest haridusministeeriumile teatades.

Mina arwan, niisuguste nõukogude kasu oleks õige mitmekülgne. Arutamisel olewa seaduse § 94 nõuab näiteks, et teaduskonnad iga ala kohta wälja wõtaksid õppekawad kooskõlas teaduslikkude ja nende ametieksamite kohta maksimate riiklikkude nõudmistega ja ülikooli nõukogu üldiste juhtmõtetega. Põllutöö ja loomaarsti teaduskondade õppekawade suhtes määratakse riiklikud nõuded põllutöministeeriumi poolt. Haridusministeeriumile on need nõuded teadmata. Praegu puudub aga põllutöministeeriumil wõimalus seisukohta awaldada, sama maksab teiste orgaanide suhtes. § 99 ütleb küll, et õppekawad saadetakse kõigile ministeeriumidele teadmiseks, kuid see on kõik.

(Koosolekut hakkab juhutama abiesimees **K. Wirma**).

See teadmiseks saatmine wõib ju ka hiljem sündida, millal õppekawad juba kinnitatud on ja maksuma pandud. See teadmiseks saatmine aitab seega wäga wähe. Nõukogud tooks siia parandust.

Edasi annab § 63 õiguse õppejõude kinnitada, haridusministri poolt teatawatel juhtumistel otsekohe ka määrata. Siin wõib haridusminister jällegi praegustes oludes piinlikku seisukorda sattuda, sest temal ei tarwitse kõik wahekorrad põllumajanduse alal teada olla. Kui aga nõukogu luuakse, siis wõiwad sarnased kuri-osumid ära jääda, kus ülikooli professori kohusetäitjateks isikud määratakse, kel endal ülikooli haridust ei ole, isikud, kellele neil maadel, kus nad ülikoolis käinud, praeguse hariduse põhjal põllutöökoolide õpetaja õigusi ei anta.

Weel edasi on loomaarsti, kui ka põllumajanduse teaduskonnad seotud mitmesuguste instituutidega, nagu kliinikud, katsejaamad j. m., mis teatud praktilisi ülesandeid täidawad. On soowitaw, et kõik need katsejaamade töökawad oleks kooskõlas üldiste katsejaamade wõrgu töökawaga. Siin on jällegi nõukogu olemasolu tähtis, sest tema aitaks ka sel alal kooskõlas luua.

Wõiks weel terwe rea teisi põhjendusi nõukogude kohta ette tuua. Kuid ma arwan, aitab neistki. Wastawa ettepaneku kawatsen teha § 3 juurde II lugemisel. Praegu lugesin ma aga tarwiliukuks seda küsimust siin esimesel lugemi-

sel puudutada, sest minu arwates on see küsimus laiemal ulatusega ja puudutab ka teisi teaduskondi. Wõib olla, et loetakse tarwilikuks samasuguseid orgaane arstiteaduskonna ja õigusteaduskonna juurde asutada. Teiseks oleks võimalus Riigikogu liigetel seda küsimust teades kaaluda, kui ettepanek tuleb, et siis ei saaks tema vastu waielda, öeldes, et ta liig ootamatalt on sündinud. Oleks huwitaw ka praegu juba teada saada haridusministri seisukohta selles küsimuses, samuti ülikooli seadust arutanud komisjoni oma. Minu teada on wastawad organisatsioonid oma märgukirjadega selles küsimuses põllutöoministeeriumi poole pööranud, võib olla ka hariduskomisjoni. Oleks soowitaw kuulda, kas on seda küsimust juba seal arutatud ja missugusele seisukohale asutud. Nagu seaduseelnõust näha, ei leia see küsimus eelnõus lahendamist. On aga selles suhtes eitawale seisukohale asutud, siis tahaksin teada motiive, mis sarnase otsuse on tinginud.

M. Martna (sd.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Need wäited, mis minu parteisõber rkl. Jans siin ette tõi, on teataval määral igatahes õigustatud, wõi olid õigustatud, aga neist on mõnel pool walesti aru saadud, neid on ainult rahwusluse arwele wõetud. Kui meie selle küsimuse peale waatame, mille hädaotlikkust rkl. härra Jans siin ette tõi, siis peame enesele näiliseks ja hoitawaks eeskujuks wõtma Helsingi ülikooli. Helsingi ülikool on wäga iseäralikul wiisil arenenud ja kujunenud ja iseseisew Soome riik ei saa temaga mitte hästi toime. See on autonoomne Rootsi asutus nii öelda, keset iseseiswat Soome riigi keha. Ja kui minu parteisõber Jans seda külge Tartu ülikooli juures siin toonitas, siis läks tema arwatawasti sellest waatekohast wälja, et see ka meil nõnda sündida võiks. Kuid minu arwates ei ole meil siin mitte nii wäga rahwusliku küljega tegemist, wõi see hädaoht on meil wähem, mida meie natsionalistlikuks wõi shownistlikuks rahwuslikuks küljeks nimetada wõime. Siin on suuremalt osalt tagurlusega tegemist. Kui seltsimees Jans siin sellepeale rõhku pani ja teatas, missugused professorid meil õigusteaduskonnas õpetawad ja kui meie küsime, miks just need härrad on wälja otsitud, kes nii tagurlise ilmawaatega on, et nad

isegi meie riikliku mõtte vastu õpetawad, miks just need sinna kutsuti? Kas on see pimedast peast sündinud, et niisugune härra sinna õpetama kutsuti, kes ikka weel „Jurjewi“ ülikoolist räägib ja kes Eesti wabariigi nimetusest nii mööda läheb, nagu rahwasõna selle kohta ütleb: „Nagu kass palawa pudru ümber keerleb!“ See ei ole ometi kogemata wõinud tulla. Mispärast on sarnased jõud wälja otsitud wõi wälja walitud? Siin peab mingisugune halbtuse juur meie eneste juures ja nende juures peituma, kes ülikooli juhtimise ja temale eluandmise eesotsas seisawad. Kui meie näiteks mõne teise asja peale waatame, siis näeme umbes sedasama. Meil katsutakse ülikooli hoida teatawas wana-meelses waimus nii öelda, nagu karbikese sisse pressitult. Meie ei tohi mitte sellest wälja püüda wõi käsi wälja sirutada, waid kõik, mis meie teha tahame, on see, et püüame selles äraiganenud raamis „rahwuslikku“ ülikooli luua. Wiimane on ju õige, kuid õigustatud oleks ta siis, kui meie oma rahwusliku ülikooli juures eestkätt ka teadusliku edenemise peale tarwilikku rõhku paneksime, nii kui praegune aeg seda nõuab. Waatame selle peale, missugusel määral wõi missugusel ulatusel õpetatakse meie õigusteaduse fakulteedi kõrwal ka majandusteadust. Kui ma ei eksi, on meil majandusteadus õigusteaduse kõrwal kõrwal õpetus ja mitte kaugemaulatuslik kui ta weneajal oli. Kui aga waatame ülikooli teistes riikides, siis leiame, et seal on majandusteaduse jaoks oma õpetoolid, kes otsekohe selle teaduse peale rõhku panewad ning selle eest hoolitsewad, et neil, kes end õigusteaduse vastu ette walmistawad, võimalus oleks, rohkem wõi wähem ka majandusteadust õppida. Meil on see ümberpöördu. Majandusteadust õpetawad needsamad wanahärrad professorid, kellest minewal korral rkl. Jans kõneles.

Meil on eriti suur tung nõndanimetatud kaubandusteaduskonna peale. Kui meie üliõpilased ülikooli lähewad, üks semester seal on olnud, siis nimetatakse neid juba õigusteadlane, kaubandusteadlane jne. Ma tunnen härrasid, kes üks aasta loodusteadust õppinud ning end ilma, et keegi selle vastu waidleks, taimeteadlaseks nimetawad. Waatame niisuguste kaubandusteadlaste peale ja wõrdleme meie ülikooli kaubandusteaduskonna ükskõik mis-

suguse aasta õppekawa mõne väljamaa kaubanduskooli õppekawaga siis näeme, et siin wahe hirmus suur on. Meil õpetatakse ülikooli kaubandusteaduskonnas isegi weel neid aineid, mis noored inimesed kas kommertskoolis wõi teistes koolides, kust nad ülikooli lähewad, oleks pidanud läbi wõtma. Nimelt õpetatakse seal meie talurahwa wabakslaskmise ajalugu ja teisi üldise ulatusega aineid, mida teistes ülikoolides waewalt kaubandusteaduse õppekawas leida wõib. Waatame kui kaugele ulatab kaubandusajaloo õpetus. See on senniajani niihästi kui puudunud, kuna sellel aga väga suur tähtsus on, silmas pidades suurt hulka noori inimesi, kes kaubandusteadust õpida tahawad, sest sellel oleks väga suur tähtsus meie rahwa- kui ka riigimajanduse edenemises. Kui nüüd õpetuse andmine seal nõnda nõrgalt arenenud on, siis ei ole sealt ka suurt lootat. Waatame kuidas awaldatakse see väljaspool. Kui meil mitusada õpilast on, kes majandusteadust õpiwad, siis oleks see pidanud end kuidagiwiisi awaldata ka ajakirjanduses wõi muul teel. Kui meie ajakirjanduses majanduslike küsimuste üle mõtteid awaldatakse, siis on see suuremalt osalt wõrastest keeltest, Wene wõi Saksa keelest ümber pandud, see on, nende kirjutajad on wõrad! Ma wõiksin mitu wõrast nime nimetada, kelle pikad artiklid järjekorraliselt meie ajakirjanduses ilmuwad, kuid meie oma üliõpilased, meie oma dotsendid ei ole, niipalju kui see minul teada, sel alal niihästi kui mitte midagi kirjutatud. See ei ole kellegile etteheide, sest meie endine ülikool ei kaswatanud neid, kuid ka praegu ei kanta meil selle eest tarwilikku hoolt, et neid jõudusid tagantjärele tulemas oleks. Kust wõib neid siis oodata, kui ettelugemised nii nõrgad on, nende waral ei saa neid teadusmehi mitte kaswatada! Kui me tahaksime, et asi tarwilikult edeneks, siis oleksime pidanud väljaspoolt teadusmehi otsima, kes neid ained wõiksid põhjalikult õpetada. Meil loetakse wist paar tundi nädalas majandusteadust kaubandusüliõpilastele, nii et isegi rahwamajanduse teooria täitsa nõrgale alusele jääb, kuna aga Saksamaal ja ka teistes kaugemates riikides see teadus väga välja arenenud on. Saksamaal loetakse juba nõndanimeetatud „Betriebslehre“ wõi töönduse õpetuse üle ja on juba oma teooria välja kujunenud, mille juures noored inimesed, kes

kaubandus- ning majandusteadust studeeriwad, end nende „saladustega“ tutvustada wõiwad, mis töönduste juhtimist õpetawad. Meil seda ei ole. Meil õpetatakse alles niiöelda a, b, c, d. Kui meie niisuguste õppejõudude Saksamaalt kutsumise puhul kardaksime niisamasuguseid õppejõudusid leida, nagu endised on, siis wõiks sellest hõlpsasti mööda pääseda, kui mehi walitaks, kelle waated sedawõrd demokraatlikud on, et nad ülikoolis poliitikat ajama ei hakkaks, waid kes oma teaduse juurde jääksid. Kui Saksamaa meile selle poolest küllalt kindel wõi uskaw ei ole, siis kahtlemata oleks meie Shweitsist teadusmehi leidnud, kes meid paljudes teaduslike distsipliinides õpetada wõiksid. Shweitsis ei leia teie mitte ükski neid, kes Saksa keeles ette loewad, waid ka neid, kes ettelugemisi wõiwad pidada Wene keeles, nõndakaua kui meie niisuguses seisukorras oleme, kus me wõõrakeelseid ettelugemisi kuulama peame. Ja meie oleme praegu sarnases seisukorras. Minu parteisõber tähendas selle peale, et „kadakasakslus“ ülikoolis suur olla. Teaduslikud ettelugemised Saksa keeles ei tohiks kadakasakslust mitte edendada ja kes tõsiselt tahab teadust kuulata, sellele on lõpuks ükskõik, mis keeles ta seda kuulab, keel ei tee teda weel mitte kadakasaksaks, kui ettelugejad ise ümberrahwustamist ei aja. Kui ma wiimati seda nimetasin, et arstiteaduse professor, kes ülikoolis Saksa keeles ettelugemisi pidas, pärast Wene keeles lugema hakkas, siis ei teinud see härra seda mitte ilma oma kuulajatega nõu pidamata. Kuulajad ise awaldasid soowi Wene keele peale üle minna, sest et nad sellest paremini aru saawad ja et professoril see wõimalik oli, siis hakkas ta Wene keeles ettelugemisi pidama. Mina wõin siin üsna julge olla, et see professor ei kadakasakslust ega pajuwelnestust ei edenda. Mina tahtsin neid küsimusi siin puudutada, et haridusministri käest, ehk nende käest, kelle asi see enam on, kuulda, kas mitte selles suunas wõimalik ei oleks paremuse poole püüdma hakata. Ma juhiksin siin juures tähelepanu usuteaduse fakulteedi peale. Ülikool, kui autonoomne asutus ja fakulteed kui iseseisew asutus, saab enam-wõi vähem selle meelne olema, mis meelsed tema professorid enamuses on. Oma maa wõi oma riigi usuelus näeme meie, et siin suur kalduvus wana poole on. Ja me ei tarwitse

sugugi imeks panna, kui me usuteaduse fakulteedi poolt mitte ei näe, et seal wärskematele wooludele maad antaks. On ju küll teada, et usuteaduse fakultedis on juba meie oma maa wärskema woolu- wõi waatekandjaid olemas, aga teistes maades on ikka ka seegi õpetus veel palju kaugemale arenenud, kui meie Tartu ülikoolis, ja meie usuteaduse fakulteed on ju wana Tartu ülikooli pärandus. Siin, wõib olla, peaksid kas ülikooli juures asuwad teaduslikud seltsid' muutust katsuma läbi wiia, selleks wõõraid õpejõudusid kas wõi ajutiselt ette lugema kutsudes, kes nii öelda, teoloogia üliõpilastele mõtete arenemise pärmi suudaksid anda.

Siis ma tahaksin veel ühe asja peale tähelpanu juhtida. Nimelt, wiimasel ajal oli ajalehtedes lugeda, et meie ülikooli wabakuulajaid enam wastu ei wõeta. See on ka väga iseäralik märk. Juba algusest peale, kui ma ei eksi, on wabakuulajad ainult selle eeldusega wastu wõetud, et nad mõne aja pärast ülikooli sisseastumise wõi sellesarnase eksami ära teeksid. See institutsioon on demokraatlikudes riikides wähe teisele alusele seatud, näiteks Shweitsi wõi Prantsuse ülikoolides. Saksamaal ei olnud see enne sõda mitte nii kaugele arenenud. Shweitsis on igal inimesel, igal kodanikul, kes oma ettelugemise — ja sisseastumismaksud korralikult ära maksnud, õigus kuulata neid ettelugemisi, mis tema tahab, ja see on tema enese asi, kas ta pärast neid eksame teeb ja kas ta ennast immatrikuleerida laseb, wõi mitte. Nõnda peaks see ka meil olema. Meil tohiks ju ka inimesi olla, kes ülikooli professorite juures oma teadmisi täiendada ja arendada soowiwad. Neilt ei tohiks seda wõimalust ära wõtta, waid see peaks neile wõimalikult waba olema. Meil öeldakse, et ruumid ei ulata mitte selleks. Aga kuidas siis on nüüd nende ruumidega? Wabakuulajad ei tööta mitte nii väga seminariides ega laboratooriumides, ehk kuigi, siis õige harwa, enamasti on wabakuulajad liht auditoriumi pealtkuulajad, kes kuulawad filosoofilisi, majandusteadlikka ja teisi ettelugemisi, mis nad auditoriumides kuulata wõiwad ja ma arwan, et kui meie ruumide kitsusest ülikoolis räägime, siis wõib ikka päewakorrale tulla see küsimus seminarides, laboratooriumides ja teistes niisugustes kitsamates kohtades, kus immatrikuleeritud üliõpilased

töötawad. Wabakuulajad, niipalju kui mina tean, seal väga palju ruumi ei waja ja ma leian, et see ettekääne väga nõrgalt põhjendatud on, kui ruumipuuduse pärast wabakuulajaid ei taheta wastu wõtta. Sinna juurde lisatakse veel, et wabakuulajad, kes enne wastu wõetud, oma eksamid mitte teinud ei ole. Ülikooliwalitsusel ega haridusministeeriumil ei tarwitseks mingisugust walwet selle üle pidada, kas need inimesed oma eksamid teewad wõi mitte. Enamatel kordadel wõib igatahes eeldada, et need inimesed sinna mitte asjata ei tule, waid et nad tõepoolest tööd teewad. Kas nad eksamid teewad wõi mitte, see olgu nende oma asi. Aga kui meil wabakuulamise wõimalus ära tahetakse kaotada, siis ei tähenda see muud midagi, kui et meie ka selles suunas kardame, et meie liiga kaugele oleme läinud. Mina soowiksin aga, et meie ülikooliwalitsus ja meie haridusministeerium nendes küsimustes kaugemale minema peaks niihästi õppejõudude kutsumises kui ka teistes asjades, mis ma siin puudutasin.

Haridusminister H. B. Rahamägi: Wäga austatud Riigikogu liikmed! Kuna keegi rühmade esitajatest ja Riigikogu liigetest ei ole sõna wõtnud selle kohta, et praegusel silmapilgul ülikooli seadust tarwis ei oleks, siis ei ole ka minul selle kohta tarwis sõna wõtta. Ma usun ümberpöörduvalt, et kui ülikool omale kindla korra saab, kui Riigikogus siin rahwaasemikud ära tähendawad, missugune siht peaks ülikoolil silmas olema tema arenemise tee peal, et seda rutemini, seda kindlamini saab ülikool arenema selle sihi poole ja saab seda kätte, mis meil riigi, rahwa ja teaduse seisukohalt kätte saada on tarwis.

Tahaksin paar sõna öelda ülikooli seisukorra üle üldse, arwustuse suhtes, nagu siin mitme kõneleja poolt ülikoolile osaks on saanud. Iga ajaloo nähtawaletulew suurus on orgaaniline, on eluline. Ja sellepärast, kui meie tahame seda suurust õieti hinnata, on tarwis tingimata kaks asja silmas pidada. Nimelt on tarwis tähele panna niisuguse ajaloolise suuruse saamist, genesist tekkimist, ja seda sihti, tendentsi teed, mille peal tema liigub. Kuidas on nende kahe asjaga meie ülikooli juures lugu, see tähendab, missugune oli tema seisukord, kui ta tekkis, ja missuguses suunas meie praeguse ülikooli tege-

wus liigub? Siis selgub ka, kas üks ehk teine nendest kahtlustest, mis siin on awaldatud, on ühelt poolt õigustatud, ja kas nad teiselt poolt üldse tulewad ülikooli seaduse juures nii põhjalikult silmas pidada, nagu seda siin on awaldatud. Kui meie oma ülikooli suhtes ütleme praegu, et tema weel kaugelgi seda ei ole, mis ta olema peab, mida meie temast ootame, kui ta weel ideaalne ei ole, siis on küsimus selles, kas kõige selle peale waatamata ta ometi ei liigu kindlalt selles sihis, milleks ta saama ja olema peab. Selleks paar sõna. Räägitakse kõigepealt seda, et riiklikust ja rahwuslikust seisukohast on praegu ülikool teatawas hädaohus. Mina ütlesin — igatahes küll mitte seda. Kui meie ülikool ellu kutsuti, siis oli igatahes niiviisi, et seal tuli paratamatu teatud arwu muulastega rehken-dada. Kui meie wõtame praegust seisukorda ülikooli juures, siis on see järgmine. Ülikooli õppejõududest, kellel on ülikooli walitsemise, see tähendab ka teaduskon-dade walitsemise juures oma sõna kaasa öelda, oleksid rahwuse järele järgmised: usuteaduskonnas — 5 eestlast, 2 muulast; õigusteaduskonnas — 4 eestlast, 7 muulast; arstiteaduskonnas — 11 eestlast, 9 muulast; filosoofia-teaduskonnas — 12 eestlast, 7 muulast; matemaatika-loodus-teaduskonnas — 14 eestlast, 4 muulast; loomaarsti teaduskonnas — 3 eestlast, 5 muulast ja põllumajandus-teaduskonnas — 7 eestlast, 1 muulane, kokku 55 eestlast ja 36 muulast. See teeks wälja 60% meie rahwusest ja 40% muulasi. Siia juurde tuleksid need, kes loewad ülesandel ja eradotsendid. Nende hulgas on suurem osa eestlasi. Õigusteaduskonnas on praegu üldse 16 õppejõudu, kes loewad. Nende hulgas on Eesti rahwusest 7 ja muulasi 9. Kui meie wõtaksime nüüd keele suhtes praeguse ülikooli koosseisu, siis on näha, et Eesti keeles loewad 73 õppejõudu, Saksa keeles 32, Wene keeles 17, ja teistes keeltes, näiteks Inglise, Prantsuse jne. — 6 õppejõudu. See teeks kokkuwõetult jällegi wälja, et Eesti keeles loewad 60% õppejõududest, ja teistes keeltes: Saksa, Wene jne. — 40%.

Seame nüüd küsimuse üles, mikspärast ei ole rohkem Eesti rahwusest õppejõudusid olemas ülikoolis, seda esiteks, ja teiseks, miks ei loeta ülikoolis weel rohkem protsentuaalselt Eesti keeles? Siin ma juhiksin härrade Riigikogu liigete tähelepanu selle peale, kuidas meie ülikool

tekkis, ja missugune tee temal seljataga on. Meie ülikooli tuli luua wiie aasta eest, temal on kõigest wiieaastane tee seljataga. Ülikooli loojatel, korraldajatel, muuseas ka walitsuse esitajatel ülikooli juures, ülikooli kuraatoril, seisid kaks probleemi silmade ees. Ühelt poolt katsuda niisugust ülikooli luua, mis riiklikust ja rahwuslikust seisukohast meil täiesti wastuwõetaw oleks, ja teiselt poolt — hoolitseda selle eest, et ülikool seisaks wõimalikult algusest peale kohe teatawal kõrgusel teaduslikult, et talle antaks wõimalus areneda lühikesel ajal kõigeparemini ka teaduslikus suhtes ja teaduslikul kõrgusel. Meie seisukord oli niisugune, et wiie aasta eest mõlemaid probleeme korraga lahendada ei saanud. Meil on teada, et endise Tartu ülikooli juures oli Wene ajal ja lühikesel Saksa okkupatsiooni ajal üldse wõimatu eestlastel jääda ülikooli juurde tööle, ja kui nad pääsesid need olid haruldased juhtumised —, siis neid hoiti nii tagaseinal, et neil üldse wõimalus ei olnud edasi minna. Ma wõiksin jutustada seda, kuidas mul endal oli soow tol korral, kui ma ülikooli lõpetasin, ülikooli juurde jääda, ja kui palju takistusid tol korral ette weretati. Ette weretati ka siis, kui ma kodumaale õpetajaks tahtsin jääda. Mulle jäeti ainult üks wõimalus kas Siberisse wõi Saaremaale minna, tol korral seati Saaremaa Siberiga ühele astmele.

Nüüd edasi: meil ei olnud niipalju õppejõudusid, kui waja oli, oma rahwa kes-kelt wõtta, ühelt poolt, ja teiselt poolt — oli ometi tarwis kohe luua kõrgemat teaduslikku õppeasutust, ülikooli Eesti riigis, üle wõtta seda, mis Wenemaast oli meile pärida jäetud, ja neis raamides kutsuda uuesti ellu teaduslikku töötamist. Ma tahaksin öelda, et meie ülikooli kuraator, walitsuse esitaja meie ülikooli juures, on igatahes katsunud seda probleemi kõige paremini lahendada. Oleks olema ju kaks teed, et seda küsimust lahendada. Üks tee on see, et jätta kõik riiklikud ja rahwuslikud huwid kõrwale ja katsuda kutsuda ülikooli juurde kõige paremaid teaduslikka jõudusid, neile kõige paremat palka makstes, waatamata ka meie üldiste majanduslikkude ressurside peale. Teine tee oleks see, kus jällegi teaduslikud huwid kannataks, kui minna ainult ühe peale wälja, et katsuda ainult neid jõudusid wõtta, kes rahwuslikust seisukohast oleksid laitmatud. Sellest seisukorrast katsus

nüüd wälja saada ülikooli korraldaja, ja ma pean ütleva, kui meie silmas peame seda tendentsi, mille peal liigub meie ülikooli tegewus wiie aasta jooksul, et siin on igatahes ettevaatlikult ja nõnda talitatud, et siin nii ühte kui ka teist huwi silmas on peetud, ja et tingimata nii üks kui ka teine areneb heas mõttes. Nii et sellest seisukohast wälja minnes, nimelt wälja minnes ülikooli arenemise tendentsist, peab ütleva, et tulewikus palju karta ei ole nii ühes kui ka teises suhtes. Igatahes ei ole meil weel kõik mitte ideaalne, kuid see töö, mis seal organiseerimise juures on tehtud, ja need raskused, millest on katsutud mööda minna ja neid ära wõita, need on igatahes tähelepanu wäärts. Nüüd wõiks edasi küsida mikspärast ei ole siis 5 aasta jooksul wälja kaswatatud oma rahwusest noori õppejõude, olgu see siis õigusteaduskonnas, loomaarsti teaduskonna wõi mõne teise teaduskonna jaoks. Pean ütleva, et niipalju kui mina orienteeritud olen, on seda tingimata püütud teha. On püütud õpetoolide mahutamise juures kõigepealt omamaalaste poole pöörata, on wäljamaale niipalju stipendiaate saadetud, kui seda riigi majanduslik seisukord lubab ja on sel teel katsutud wälja koolitada ülikooli jaoks õppejõudusid. Aga mis on tagajärg olnud? Näiteks öeldi härra Jans'i poolt, et õigusteaduskonnas on nii ja nii palju muulasi, kuna omamaalased sinna heameelega oleks läinud, aga neid ei ole mitte kutsutud ja ei ole teadagi olnud kui õigusteaduskonna õpetool wakant. Pean ütleva, et see mitte õige ei ole. Tuletaksin meelde muuseas ka seda, et õigusteaduskonna dekaani ütelusel härra Jans'ile ettepanek omal ajal tehti ülikooli juurde astuda ja ettelugemisi pidama hakata. Aga tol korral olla härra Jans ülikooli dekaanile öelnud, et temal teised wäljawaated olla — tol korral olid Riigikogu walimised. See ei ole ainukene juhtumine. Need teated sain ülikoolist ja sellest wõib järeldada, et 5. aasta kestusel on ülikool katsunud kõik wõimalused ära kasutada, et kuidagi õpetoole katta. Kui omamaalaste juures see ei õnnestanud, siis pidi kuskilt mujalt otsitama.

Niisama on ka lugu loomaarsti teaduskonnaga. Mäletan selgesti, et tol korral — istusin ise asetäitja dekaanina ülikooli walitsuses — kui loomaarsti teaduskonda otsiti wastawaid jõude, siis pöörati meie arstide poole ja katsuti noorte

jõudude hulgast wastawaid õppejõude leida. Pöörati kõigi teadusesolewate noorte jõudude poole ja katsuti kõik teha, et omamaalast õpetoolile saada. Aga nemad pidasi ülikooli tööd — ehk küll tähtsaks, — sissetulekute poolest nii väikeseks ja keegi ei wõtnud neist pakkumist wastu. (Th. Pool, tões.: Ettepanekuid tehti niisugusel kujul, et kui korrekta hetki olla, siis pidi ära ütleva!) Niipalju kui mina tean, tehti neile ettepanekud samasel korrektsel kujul, nagu teistelegi.

Mis puutub stipendiaatidesse, siis on ülikool katsunud sel alal teha niipalju kui riigi majanduslik seisukord seda on lubanud. Meil on stipendiaate wäljamaale saadetud. Kuid ei ole mitte kerge neid praegu wäljamaale saata. Pean ütleva, kui haridusministeeriumi juhataja, et minul selles asjas majandusministriga tihti peale lahinguid tuleb pidada, kui ühte wõi teist stipendiaati wäljamaale tuleb saata, praegu, kus meie waluuta seisukord nii raske. Pean siiski ütleva, et härra majandusminister on katsunud niipalju kui wõimalik wastu tulla. Peawad ju riigi wäljaminekud mitmesugustel aladel orgaanilises ühtluses olema ja ei wõi talitada nii, et üks wõi teine pool liiga kannataks. Kuid stipendiaatidega ei ole ka alati õnne olnud. Näiteks üks stipendiaat, kes õigusteaduskonna jaoks, õigemini majandusosakonna jaoks wäljamaale ette walmistama saadeti ja kes sealt wastawa kvalifikatsiooniga tagasi tuli, ei lugenud heaks ülikooli juurde astuda, ehk küll tema peale lootusi oli pandud. Tema jäi pealinna ja töötab siin omal alal. Nagu ta isiklikult seletada, pidada ta oma tööala pealinnas mitmel põhjusel paremaks, kui tööd ülikooli juures. Nii et katsutud on, kui aga üks wõi teine katse äpardanud, ei wõi etteheitega tulla, et üldse mitte midagi pole püütud ära teha.

Kui nüüd teise küsimuse juurde minna, mikspärast praegu rohkem Eesti keeles ei loeta, kuna ülikool juba 5 aastat töötab, siis pean ütleva, et ei ole mitte nõnda, et kui wäljamaalane Tartu tuleb, et ta siis tingimata emakeelest, olgu see Saksa wõi Wene keelest, kinni peab, ja et ei katsuta Eesti keele peale üle minna. Ümberpöörduvalt, nii mitmed wäljamaalased on Eesti keele peale üle läinud. Ülikooli juures peetakse wäljamaalaste jaoks eriloenguid lektor Weski poolt, et nendele Eesti keele õppimist wõimaldada. Aga

meie teame, kui raske on üht keelt ruttu ära õppida nõnda, et selles keeles teaduslikka loenguid pidada praegu, kus eesti-keelne terminoloogia mitmeti puudub ja kus meie ses suhtes loomingu ajajärgul seisame. Kuna üks jagu õppejõududest ajajooksul Eesti keele peale üle on läinud, teine jagu Eesti keelt õpib, on loota, et aegamööda ülikooli juures täielikult Eesti keele peale üle minnakse. Missuguses tempos see sündima peab, siis tõsi on ju, et selles võib surwet awaldada. Ülikooliwalitsus wõtab õppejõud-muulased teatud aja peale ja teeb neile ülesandeks teatud aja jooksul Eesti keelt ära õppida. Kui on näha, et wastaw õppejõud katsub Eesti keelt ära õppida, et tema ühes wõi teises aines Eesti keele peale üle läheb, antakse temale keele täielikuks äraõppimiseks pikendust, sest nähakse head tahtmist. On aga ka juhtumisi, kus seda mitte ei tehta.

Edasi selle kohta, mis loomaarsti teaduskonna ja põllumajandus-teaduskonna kohta ette toodi, võib ühelt poolt sedasama öelda, mis ma õigusteaduskonna kohta ütlesin: on katsutud omamaalasi õppejõudusid leida, on wakant õpetoolid wälja kuulutatud. Wakant kohtade wäljakuulutamine sünnib kolmel teel: teatatakse „Riigi Teatajas“, pannakse ülikoolis kuulutus wälja ja kuulutatakse waba koht ka ajalehtedes wälja. Näiteks, kui õigusteaduskonnas õppejõudusid otsiti, kuulutati wakant kohad wälja „Riigi Teatajas“, ajakirjas „Õigus“ ja pandi ülikooli wastaw kuulutus wälja. Sarnaselt toimetati ka administratiiv-õiguse wakant koha peale õppejõu otsimisel ja kuna oma maalt kedagi ei saadud, kutsuti sinna Ungarist õppejõud.

Mis puutub loomaarsti teaduskonna õppekawasse ja õppeseksukorda, siis peaksin ütleva, et kõige selle peale waatamata, et ka siin teatud raskustega wõidelda tuli, siis ometi igale poole wastawaid õppejõudusid ei saadud. Loomaarsti teaduskond on katsunud püsida sel kõrgusel, nagu ühest teaduskonnast meie oodata tohime ja ka ootame. Kui wiimasel ajal Soomes küsimus üles wõeti, kas noori soomlasi saata Saksamaale wõi Eesti, siis jõudsid ka Soome teadlased sellele arwamisele, et Eesti loomaarsti teaduskond wastab täiesti õhtumaa loomaarsti teaduskondadele. Mis puutub sellesse, et õppekawad loomaarsti ja põllumajandus-teaduskondades peaksid

korraldatama mingisuguse nõukogu läbi, mis peaks kas haridusminiseeriumi wõi põllutööminiseeriumi juurde asutatama, siis sain hiljuti wastawa märgukirja selles asjas, ja saatsin ta ülikooli, et wastawad teaduskonnad seisukohti awaldaksid nende kohta. Haridusminiseeriumil põhimõtteliselt selle wastu midagi ei ole, kuid küsimus tekib, kui kaugelt see otsustarbekohane ja tarwilik on. Niipalju kui ma tean, on põllumajandus-teaduskond ja ka loomaarsti teaduskond, kui nad wälja töötasid õppekawad, pööranud wastawate praktiliste asutuste poole, kus on nõupidamisi peetud selle üle, missuguses suunas ja missuguses ulatuses tuleks neid programme muuta wõi täiendada ja missugused praktilised ülesanded riigil olemas. Mina usun, kui meie ülikooli autonoomias kõneleme, see tähendab, meie jätame ülikoolile õpetusküsimustes kõige laiemat wabadust, siis peaksid teaduskonnad ise kõige paremini orienteeruma, mis riigil praktiliselt waja, ja seadma ka oma õppetöö selle järele. Ja niipalju, kui ma tean, on õppeasutused selle järele käinud.

Edasi tahaks ma weel ühte asja puudutada, mis siin on öeldud. See on keele küsimus. Kui keegi Saksa wõi Wene keeles loeb, siis see weel rahwuslikku hädaohtu ei tähenda. Mina ütlen, et teadus kannatab kõik keeled wälja. Kõige hädaohtlikumad meile ei ole mitte need, kes wõõrais keeltes loenguid peawad, waid need, kes küll mitte wõõrais keeltes loenguid ei pea, aga riikliku ja rahwusliku mõttega ühes ei lähe. Härra Martna ütles, et kui meil kodumaal ei ole wastawaid õppejõude saada, siis tuleks kutsuda neid wäljamaalt, nimelt aga wabameelseid, ja seal olla wabameelseid õppejõude küll, kes meie juures aitaksid riikliku ja rahwuslikku edu arendada. Seda usun mina ka, aga et meie mitte igakord õnnelikult ei ole tabanud, näitab see artikkel, mis ilmus „Postimehes“ ühe õppejõu kohta, kes wäljamaalt, just Shweitsist, on kutsutud. Ma ei tea, kui õige see on, aga just tema on takistus teinud ühele Eesti jõule, kes ennast ette walmistas sellele alale ja suurt heatahtlikkust üles näidanud ühele muurahwuslasele, kes tol korral Tartus ei elanud, waid Tallinas. Asi on koguni nii kaugele jõudnud, nagu meie „Postimehest“ loeme, et sellele noorele arstile on öeldud, et ta lahkuks oma assistendi koha pealt, muidu oleks temal karta, et tema, kui wäljamaalane,

oma kohast ilma jääb. Asi on nõndawiisi, et see professor on wõtnud teadusliku tööaine tagasi, selle kohta olla uurimine käimas, nagu „Postimehest“ näha, ja teaduskondade poolt moodustatud komisjon on selle leidnud õige olewat. Ma ütlen, meie ei taba mitte alati õiget joont õppejõudude ja assistentide, stipendiaatide walikus ja seda joont, mis meie silmas peame, ei saa mitte igakord läbi wiia. Igatahes selles mõttes tuleks elustada ülikooli tegewust, et ühelt ja teiselt poolt kutsutakse külalisteks õppejõude, kes on rohkete wärskete teadmistega. Seda on meie noor ülikool silmas pidanud ja saab ka edaspidi silmas pidama.

Mis eriti usuteaduskonda puutub, siis pean ütleva, et usuteaduskond Tartus on ennem oma teadusliku töö poolest ikka wäljamaa usuteaduskondade keskel kõrgel kohal olnud. Usuteaduses on mitmesuguseid woolusid olemas, nad on esitatud Tartus, wäljamaal ja ei wõi mitte öelda, et ühes wõi teises asjas, wanameelsuses wõi wabameelsuses, üks maa teistest iseäranis ees oleks.

Kokkuwõtlikult tahaksin öelda, et ehk küll meie ülikool praegu mitte ei seisa sellel kõrgusel, ei seisa mitte sellel astmel, mida meie soowiksime lõpusihi seisukohalt, siis ometi tahan öelda, et meie ülikool liigub selles suunas, mis meie riiklikule ja rahvuslikule arenemisele tähtis on. Kui meie sellelt seisukohalt üles seame küsimuse, kas tuleb ülikoolile anda täielik autonoomia, wõi mitte, siis, kuna ülikool praegu kujunemis-stadiumis on, wajab omale teatud kindlat seadust, kindlat raami, ei saa walitsus olla täieliku autonoomia poolt. Teistes riikides, kus riik kannab suure hulga majanduslikka kulusid, kus ülikool on riigist ärarippuw, ei ole autonoomia niisugusel wiisil läbi wiidud. Absoluutselt ei ole autonoomia mitte igalpool läbi wiidud. Relatiivse autonoomia annab ka ettepanud seadus; ta annab aga täieliku autonoomia õppetöö korraldamise ja seadmise alal. Mis puutub majanduslikkudesse küsimustesse, siis peab riik silmas pidama, et absoluutset autonoomiat ülikoolile ei wõi anda.

Ma loodan, et nende märkuste põhjal, mida Riigikogu teeb ülikooli seaduse lugemise puhul, ülikool weel hoogu saab selle sihi poole liikumiseks, mis temale ette tähendatud on riiklikus, kui ka rahvuslikus arenemises ja siis, kui meie te-

male kindla seaduse anname, siis need raamid wõimaldawad talle paremini kätte saada seda, mida tema kätte saada püüab, esimesel joonel teaduslikul alal.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Siin on ülikooli sisemist elu ja tema arenemise käiku hinnates asju puudutatud, mis õige walusad kuulda on sellele, kes ülikooli elu on jälginud: natukenegi ligemalt. Kui meie siin kuuleme, mis ütles rkl. Jans, nõndasama ka rkl. Pool ja osalt ka rkl. Martna meie ülikoolist, siis tundub, et meie õieti sedasama oma rahvuslikust kõrgema hariduse kodust kuuleme, mis ägedates waidlustes, muidugi tarwilikkude muudatustega, kuuldawale tulid meie rahvusliku krediidi kõrgema instituudi kohta: Kuidas õieti kõik, mis meie seal näeme, nii halb on, et kõrgema õppeasutuse tähtsamast fakulteedist põllumajanduse alal muud midagi järele ei jää, kui „welskerite kool“, kuidas õieti õigusteaduskond muud ei ole, kui tagurluse pesa, kus wõõrast rahwusest inimesed meie rahwa kulul sihilikult kaasa aitawad selleks, et meie noored mitte ei saaks areneda nende ülesannete sihis, mis neile elus wastu seismas on. Õieti peaks ütleva, et meil nii, nagu enese-alanduse ja — ma ei taha öelda haawamise — õieti enesest wäheste lugupidamise tung on, nii et kui meie oma asjust kõnelema hakkame, siis lähewad kõik need asjad nii pahaks, et ei taha õieti enam kuulda. Millega see aga peab siis lõppema? Meie oleme pahaks pannud, kui meil ajakirjanduses on riivatud meie riigiasju, meie walitsust ja Riigikogu. Muulastest arwustajad on weel hiljuti öelnud, et mis see „katseriik“ seal Eestis õieti saabki olla: tema ministriteks on endised kantseleiametnikud ja tema riigitegelasteks inimesed, kellel riiklikkudest ülesannetest mingit arusaamist ei wõi olla. — On õieti halb kuulda, kui sedawiisi otsustatakse, sest et see wale, wõi sihilikult alandaw on. Ometi wõime öelda, et meie walitsuse koosseisusid wõrreldes tema koosseisudest mitte ühtegi kogu selle aja jooksul leida ei ole, kes kunagi lihtsad Wene kantseleiametnikud oleksid olnud, waid kõik seal esinewad isikud on juba teaduslikult ette valmistatud, wõi aga praktilises töös wälja kujunenud tööjõud, kes ka teistes riikides auga oma ülesanded oleksid täita suutnud. Mis nende wõimistesse puu-

tub, kui wähe wõi palju keegi oma isikliku wõime poolest suudab, see on juba hindamise asi igal maal, meil ja teisel; aga juba ette seletada, nagu ei wõiks seal midagi olla, sellepärast, et seal kõik nii wäike ja alatu on, see nii kui lööb jalad alt ära, et sa pead küsima, mis sealtsiis üldse weel oodata on? Aga kas wõõrad üksi sedawiisi kõnelewad? Hiljuti oli suurema asutuse juhatusesse isikut tarwis, kes oma ülesannete kõrgusel mitte ainult teadmiste, waid ka eluliste wilumiste ja oskamise poolest seisaks. Pandi ette inimene, kes sellele asutusele aastate jooksul ligidal on seisnud ja oma tegewusega seal, kui ka teisel on näidanud, et tema kõigepealt on arenemiswõimuline, et tema ka neis asjus, mida tema ei tunne, otsekohe põhjalikumalt wõiks orienteeruda, wõib neissse süweneda ja ennast wälja arendada oma oskamiste ja teadmiste poolest. Selles arusaamises esitati tema kandidaadina. Ja mis teie arwate, mis seal öeldi? Autoritatiivselt poolt rõhutati: Mis teie arwate, kas meie oma kõrgema asutuse juhiks peame wedurijuhj panema? Ja kui teie nüüd õieti waatate, kes siis meie kõik tõepoolest oleme, kõik need, kes meie oma riigi oleme loonud ja kes meie teda juhime, siis wõime õigusega öelda, kõik oleme suuremalt jaolt — „karjapoisid“. Sest karjas oleme enamasti kõik käinud, oleme kõik tõesti karjapoisid olnud. Kas teie aga tahate siis öelda lasta, et meie ka oma riigi loomises ja korraldamises, oma riiklikus elus, tõesti kui karjapoisid esineme? Mis keegi on olnud oma sündimise ja saamise poolest, see ei tohiks kedagi alandada. Kui meie waatame teiste — isegi suurriikide ja rahwaste arenemise lugu, — kes olid siis kõik need Lincoln'id, Washingtonid, Frankliinid?! Ehk wõtame suured demokraatiad Läänes, wõtame kõige suurematest riikidest näiteid, olgu kas wõi Inglismaalt — kes olid siis Inglise tegelased uuemal ajal?! Suuremalt osalt kõik selfmade men. Aga kes seal sellest halwakspanewalt tihkab kõneleda, kes seal tuleb kõnelema sellest, et mis on wäärt Inglise riik, kui seal liht mehed, nagu Bonar Law, Baldwin, Macdonald, eesotsas seisawad, kellel wiimasel ometi midagi muud ei ole seljataga, kui lihttöölise minewik. Waadake, kui meie sedawiisi oma asju ja oma inimesi hindame, siis on see õieti kurb. Ja mul tuleb ikka meelde kadunud dr. Peeter

Hellat'i põhilause, mis tema üles seadis oma wäitekirja kaitsemise puhul Tartu ülikooli aulas. Tema ütles: „Eesti rahwa keskel walitseb närwilikkus wäga raskel kujul“. Halwad närwid — mõned ütlewad: paha süda — see on tõsi. Meil on halwad närwid. Teataw tigidus, millega meie arwustame, teataw kibedus arwustamises, see on suuremalt osalt ikka halbade närwide süü. Nii panen ka tänase elawa arwustuse ja need kibedad sõnad, mis siin öeldi, halbade närwide arwele. (Wahelhüüe: Selleks on põhjust!) Täna on põhjust ja homme on põhjust, arwate teie. Kui teie aga neid asju tõsises walguses waatlete ja neid analüseerite, siis näete, et täna, ega homme kibedusteks mingit iseäralikku põhjust ei ole. (Wahelhüüe: Mis tähendab aga lugu professor L-ga?!) Mis see tähendab? See tähendab seda, et ka wäljaspool Riigikogu on olemas halwad närwid. Et aga see inimene oma asja teaduse seisukohalt tunneb, seda tõendawad ta teaduslikud tööd ja teened. Et ta mõelda ja õpetada oskab, seda tõendawad need, kes teda on kuulanud, aga et tal halb iseloom on, see ei pea sugugi sõlmitud olema sellega, et igal teadusmehel peaks hea iseloom olema. Mis teie sellega ütlete? Kas pidi siis kuraator Pöld, kui tema professor L. ühe poliitilise tegelase soowitusel ülikooli tööle kutsus, järele kuulama, kuidas see professor oma wendade, õdede ja lähemate naabritega läbi sai? Niisuguseid iseloomuilmutusi ei hakata teadusmehe kutsumisel iseäralikult kaaluma. Nõnda, arwan mina, et see juhus ei ütle iseenesest ülikooli seaduse asjus midagi. Kui meie lähemalt waatame arwustusi, siis näeme, et need arwustused, mis rkl. Jans'i poolt õigusteaduskonna kohta ette kanti, vähemalt ühekülgsed on. Isiklikult wõin öelda, et mina õigusteaduskonna arenemisega päri ei ole. Seda olen mina algusest saadik öelnud, et meie õigusteaduskonna korraldust ei Wene-, ega Saksamaal õigeks pidada ei saa. Kui meie nüüd ka nende eeskuju järele läheme, siis ei ole see minu arwates sugugi otstarbekohane. Minul on sügaw tundmine, et meil tõsiseid õigusteadlasi, kes meie rahwa- ja riigielu nõuete teenistuses tõesti oma ülesandeid suudaksid täita, sel teel kätte ei saa, et meie õigusteadust rohkem wormaalse distsipliini kujul õpetame, nagu seda meil, kui ka mujal

Kesk-Euroopas tehakse. Meie peaksime mõtlema, et õigusteadlane oma tegelikus töös pärast kokku puutub just teiste teadusharude käsitlemisega. Võtame näiteks kohtuniku. Kui kohtunik tahab oma ülesannete kõrgusel seista, siis ei saa tema ainult waadata, mis seadus ütleb selle või teise küsimuse kohta, — võtame näiteks kaelakohtuniku, — vaid tema peab ka käsitlema teiste teaduste harusid. Tegelikult kohtuelus ise kaasa töötades, olen mina näinud, et sellest veel küllalt pole, kui analüüsida juhtumist ainult seisukohalt, missuguse seaduse või õigusnormide alla tuleks juhust lugeda, vaid seda tuleb põhjalikumalt waadelda, missugune kuritegu on ja kuidas seda tuleb otsustada. Kõige tähtsam on selle juures veel see, et suuremalt osalt tuleb tähele panna hingeolulisi silmapilke, hinnata kuritegu ja kurjategijad. Kui Friedrich Liszt'i kool erilist tähelepanu on hakanud pöörama kriminaal-antropoloogia peale, siis oli see loomusunniliseks avalduseks juriidilise haridusega inimese hinge. See oli reaktsiooniks või vastuvooluks sennisele õigusemõistmisele, kus käidi ainult seadusetähe ja mõistete järele. Tarwis on hinnata kuritegu ja kurjategijaid kõigis nende elulistes nähtustes, ümbruse mõju, inimese hinge eneseavaldamist, haiguste ja kõiksugu kalduvuste seisukohalt jne. Seda aga ei anna teile üksikute juristsidantsi põhjalikum tundmine, vaid kohtunik peab olema tegelik jurist ja ka tõelik hingeteadlane. Tema peab olema tuttaw kõige kompleksete nähtustega, mis inimese hingeelus juhtivat osa etendavad, mõju avaldavad jne. Meie võiksime sedasama waadelda isegi tsiivil- või kodanliste wahelkordade lahendamise seisukohalt. Kui võtta lihtsalt protsessi kahe inimese wahel, kus kaaluvad peawad olema nende üksikute inimeste tsiivilwahekorrad, siis teie ei saa siin õiget seisukohta tabada, kui ainult waatate seda, mida üks või teine pool waidluse korras ette tooks. Waid teie peate süwenema selle juhuse sügawamatesse põhjustesse ja oludesse. Kui meil praegu waidluskord maksab õigusemõistmises tsiivilasjus, kas usute siis, et see mõni ideaal on, mis püsima kõigi aegade peale jääb? Ei, see on lühikeseajaline nähtus, kus meil inkwisiitsiooni printsiip uuenduste juures kõrwale on heidetud, ilma et kohtunikule muud on tahetud öelda või lubada, kui et tema

ära kuulab, mis mõlemad pooled ütlevad ja ainult selle järele otsustab, kuidas mõlemad pooled, kas oma tarkuses või mõistmata oskuses asjaolusid ette toovad, või ette toomata jäta. Tihti on kohtunik sunnitud sarnaselt otsustama, et see pärast sotsiaalses elus kahju toob, selle asemele, et rahvusriiklikus hurwis seda tabada, mis kõige õigem oleks. Kui meie ainult sellest seisukohast tahaks otsustada, mis praeguses õigusemõistmise praksises mõõduandew on, siis unustaksime ära, et kõik need küsimused ja põhiprobleemid on alles liikumas ja sellest areneb wälja midagi sootu muud, kui see praegu on. Sellelt seisukohalt arwan mina, et kui meie oma rahvusliku ülikooli loome ja omale õigusteaduskonnas juriste ette walmistama hakkame, kes mitte ainult kohtualal kohtunikudena ja adwokaatidena tegewad ei pea olema, waid riigielus kahtlemata juhtivat osa peaksid etendama, siis nende inimeste ettewalmistamisel meie ainult wormalse juristsidantsi alusele ei pea jääma, waid nendele noortele inimestele, kes tahawad õigusteaduses kõrgele saada, peaks uue aja nõuete kohaselt loodusteaduslikku fundatsiooni arwesse wõtma. Sellepärast olen ka ülikooli ringkondades seisukohta rõhutanud, et iga jurist, minu arwates, enne oma erialale asumist peaks loodusteadliku filosoofikumi ära tegema. Seal saaks tema loodusteaduses õpetust palju rohkem, kui seda keskkoolid suudawad pakkuda. Tõesti ei ole seda wähe, mida meil õpetatakse keskkoolides kõigi nende kontsentriliste ettekujutuste kohta, mis meil on ette kirjutatud. Teises algkooli klassis peab poisikene juba mineraloogiat õppima, mineraloogiat üksikute mineraalide liigituste järele õpperaamatu puudusel üles kirjutama, mis päewas kolm kuni neli tundi nõuab. Laps, kes alles 9 aastat wana on, peab kodus ennast mitu tundi päewas ette walmistama, et kõike seda tööd ära teha. Nii kestab see 3. kontsentris wael ülesse poole, et siis teatawal määral oma jagu teadmisi anda. Kui meie aga wõtame nüüd ülikooli studiumi, siis ometi need teadmised, mis meie keskkool loodusteaduse alal pakub, küllaldased ei või olla. Kui inimene loodusteaduse on läbi wõtnud, teab botaanikat, anatoomiat, histoloogiat, morfoloogiat; läheb füsioloogia kaudu ülespoole psühholoogia juurde; tunneb bioloogiat, keemiat ja füüsikat. Waa-

dake, siis on meil niisugune jurist, kellel tarwilikud ettevalmistused ja eelteadmised. Tema on sootu teisiti ettevalmistatud wormaalse jurisprudentsi juurde asudes. Temal on siis sootu teine waade elusse ja eluprobleemidesse. Siis oskab ta psühholoogiat ja loogikat, mida meil õieti ei nõutagi, mis õieti waba aine on ja mis ometi loomulikult lahutamata on kogu jurisprudentsist.

Siis näeme, kuidas tulewad käsitamisele sotsioloogilised probleemid. Siis näeme ka, et niisuguse ettevalmistusega jurist meil tõesti wälja areneb niisuguseks tegelaseks riigi- ja rahwaelu alal, kohtu alal jne., nagu meie seda praegustest juristidest palju kunagi ei näe, waid need juristid on sunnitud aastakümnete jooksul ise tegelikus elus ennast täiendada ja siit ning sealt katsuma juurde wõtta, et wälja areneda haritud inimeseks.

Sellel seisukohal arwustaksin mina meie õigusteaduskonda, aga minul ei tuleks meelde öelda, et selle tõttu, kui see seisukoht kõrwale on jäetud, nüüd muud õigusteaduskonnas ei tehta, kui õpetatakse sholastiliselt petrefaktiilist teadmist, millel õieti meie eluga mingit ühendust ei ole, waid mina ütlesin, et puudusi on seal küllalt, aga mitte kõik ei ole seal halb.

Olen õigusteaduskonna tundjatega kõneleunud. Kui meie wõrdleme meie praegust õigusteaduskonda sellega, mis Tartu ülikoolis Wene ajal oli, siis wõib öelda, et seal ikka õige soliidseid jõude on. Tundsin Tartu ülikooli õigusteaduskonda ajal, kus Saksa ülikoolile järgnes Wene ülikool. Ja wõin ütelda, et see õieti wäga hale seisukord oli, kus wanad wilunud juristid tagandati, sellepärast, et nemad Wene keeles ei saanud loenguid pidada, mõned aga ei tahtnud lugeda. Siis tulid sinna juurde noored mehed, kellel õieti suurt kwalifikatsiooni ei olnud. Olen kuulunud Saksa ajal ja siis olen kuulunud 1½ aastat ka neid noori, et siis pärast tagasi minna wanade juurde, kes paralleelselt weel õpetasid. Nende noorte hulgas olid niisugused mehed, nagu Dawid Grimm, kes Wene teaduseilmas pärast üks tähtsamatest juristidest oli ülikoolide õppejõudude hulgas. Ja kui üks teine nendest ministrina oma reaktioonäärse... (A. Rei, sd.: Ega tema minister ei olnud?)... meeoleu tõttu wäga palju arwustamist on leidnud, ni-

melt Leo Kasso, siis oli see ometi õigusteaduse-ilmas õige soliid õppejõud. (A. Rei, sd.: Õige wäike, Wene maal ei hinnata õigesti!) Poliitilised wastased ei hindanud, aga need, kes teda kui Rooma õiguse tundjat hindasid, need teawad, mis Leo Kasso on: tema oli soliid õppejõud. Et tema aga poliitikat tegi, sellepärast olid pahempoolsed wäga halwas arwamises temast. Nõndasama oli Rooma õiguse alal Wene instituudi juhataja professor Gulajew üks tublimatest Wene õppejõududest. Ma wõiksin edasi teisi ülesse lugeda. Kui teie aga sel ajal kuulsite, mis Saksa ringkonnad Tartus, kui ka wäljamaal, nõndanimetatud „Jurjewi“ ülikooli teaduskonnast kõnelesid, siis teil pidid juuksed püsti tõusma, et õigusteaduskond on otsekui karjapoiste kätte antud.

Kui teie aga waatate, kuidas nende õpilased pärast wälja arenesid, kuna suurem osa meie wanematest juristidest on sealt pärit, siis wõib öelda, et kõik see hädaldus mitte põhjendatud ei ole. Minul on nüüd tunne, et kui meil praegust õigusteaduskonda nii willetsaks kujutatakse, sellepärast et seal mõni nõndanimetatud wanameelne wõi tagurlane, nagu härra Martna ütleb, halbu õpperaamatuid kirjutab, siis see ei taba õieti olulikult meie õigusteaduskonna seisukorda.

Seal on halbtusi küllalt, seda ei saa salata. Ei saa seda heaks kiita, kui näiteks mõned professorid poliitikat teewad ja töötawad aastate wiisi teistel aladel, ehk teisi riiklikka ülesandeid täidawad ja jäta aastate wiisi kateedri tühjaks. On arusaadaw, et kohe ei saa wastawat õppejõudu asemele, ei saa aga ka kateedrit tühjaks jätta ning tuleb istutada asetäitjaks mõni wana mees. Kui teie siin ütlete, et miks teie mõnda oma meest ei wõta, siis wõib wastata, et ei ole meil weel kwalifitseeritud jõude ja aetakse esialgu niisama läbi, liiategi kui jutt on asetäitjast. Kuid tulla ütleva, et sellepärast nüüd kõigel asutusel põhi alt ära oleks, see on täiesti kui mitte sihilik, siis ühekülgne liialdus. Mina usun, et meie õigusteaduskonna üksikud jõud, kes seal tegutsesid, asjasse järjest süwenewad. Wõin öelda, et esialgu üks mees natukene laiali läks, tegi poliitikat, wõttis siin ja seal kohtutegewusest osa jne. Isiklikult olen alati öelnud, et see ei kõlba mitte ülikooli õpetajale, tema peab koonduma ja asjasse süwenema. Lugu ei ole aga mitte lootu-

seta. Sest just see mees on koondunud oma töö kallale ja öeldakse, et õieti tema aitab fakulteeti oma tööjõu, oma annete ja oma huwide abil tõsta. Kui meie aga pealiskaudselt asja hindame ja kõneleme, et waadake, nii on lugu ja midagi head ei ole sealt loota, siis teeme ülekohut tervele fakulteedile. (M. Martna, sd.: Kuidas on lugu selle tühja õppetooliga?) See ei ole ülikooli wõimuses, sest wormaalselt on õigus ülikooli õpetajal mõneks ajaks ära jääda, kui ta seda ülikoolile teada annab. Ei wõi öelda, et see nii hirmus suur ülekohus oleks kuulajate wastu. Kui nüüd näiteks meie haridusminister oma kohuste täitmisel jätab kateedri mõneks ajaks tühjaks wõi ainult paar tundi nädalas saab usu-teadust õpetada, siis ei saa meie veel mitte öelda, et usuteaduskond läheb põhja. Mina loodan, et professor Rahamägi selle tööjõuga, mis temal ministri tegewusest üle jääb, suudab oma ainet veel küllalt hästi õpetada. Teisest küljest, kui ütlesime, et ülikooli õppejõud ei wõi oma õppetooli juurest üldse mitte teise ülesande juurde tulla, — waadake, seda meie teha ei saa. Ja sellepärast ikka: kirik keset küla ning patt pooleks! Ja kui mõni asi nii ei ole, kui tema puht ülikooli huwide seisukohast peaks olema, siis peame elunõuetega kompromissi tegema ning sellega leppima, et kõik ikka nii ei lähe, kui teoreetiliselt minema peaks. Nii on lugu ka selle loomaarsti teaduskonnaga wõi nõndanimetatud wiletsa „welskerikooliga“ Tartus. See on suureks kõneaineks olnud mitte ainult eelarwe arutamise juures, waid ka ajakirjanduses ja eriti Tallinna loomaarstiteadlikkudes, kui ka muudes vähem teadlikkudes ringkondades. (W a h e l h ü e.) „Postimees“ teaks paljugi, aga ei jutusta kõiki. Lugu on nõnda: kui seda loomaarsti teaduskonda alles hakati wälja arendama, siis oli Peeter Põld'il hea nõu tõesti kallis. Tema, kui kuraator, katsus kirjutada ja kõneleda kõigiga niihästi Tallinnas kui mujal, kellel enam-wähem teaduslikku ettewalmistust, loomaarstide hulgast, et tuldaks sinna õpetajaks. Ei hakka ma siin üksikuid nimesid ette lugema, waid ütlen, et enamasti kõigile neile loomaarstidele, kes olid ajakirjanduses loomaarsti teaduse kohta natukenegi teoreetilist huwi awaldanud ehk kellest teati, et nendel wõiks arenemiswõimet olla, katsuti ligi pääseda ning tehti ette-

panek, Tartu õppejõuks tulla. Siis oli aga lugu nii, et üks ajas kõrgemat poliitikat wõi oli kõrgemas walitsusasutuses tegew ja ei tihanud oma karjääri katkestada; teisel oli hea sissetulek kommunaal alal ja kindel positsioon pealinnas ning prowintsi minna, see oli ju ikkagi nagu üks aste alla astuda ning kolmandatel olid terwislikud põhjused mõõduandwad. Tagajärg oli see, — härra Gustawson'ile on see lause iseäranis tuttaw, — et kutsutud olid paljud, kuid wähe oli neid, kes ärawalitud. Muuseas käidi ka ühele mehele peale, kes sinna wiimaks ka läks. Kuid teie wõite aru saada, et see nii kerge ei olnud, kui inimesel Tallinnas aineeline seisukord niisugune oli, et ta lähedalt elada wõis: mine siis Tartu ülikooli ja saa seal 5.000 marka kuus, kuna Tallinnas sissetulek mehel umbes 20.000 marga ümber kuus, muidugi ka naised-lapsed toita, — Arusaadaw, et niisugusel mehel kerge ei olnud „prowintsi“ minna. Ja kui inimesed sinna siiski läksid, siis oli see tõesti teatawas mõttes ohwritoomine. Teame veel, et ühele wanematest arstidest, teda wõiksime ka arstiteadlaseks nimetada, tehti ettepanekuid mitmet korda, mitte ainult ülikooli kuraatori, waid ka rektori ja sõprade poolt, et ta Tartu läheks, aga — es lähe. (N a e r.) Ei hakka ma selle mitteminemise põhjusi otsima, kuid igatahes ei olnud mingisuguseid riikaid selle kutsumise juures, et kutsuti wahest selleks sinna, et pärast läbi kukutada wõi midagi muud. Mitte põrmugi, waid kutsujad olid otsekohe sed ja tahtsid, et ta tõesti sinna tuleks. (J. Luur, krst.: See oli siis üks suur mees?) Ega ta lühike ei ole. Kui nüüd tagantjärele ütleme, et ei saanud need minna, kellel tõesti huwi oleks olnud, siis ei wõeta mitte arwesse neid silmapilke, mis nende inimeste minemise wõi mitteminemise põhjuseks olid. Tulid teised üksikud momendid, mis tõesti teisi wirtwendusi meeoludes kujutawad. On mõned mehed, kes esialgul ei tahtnud minna, — pärast aga peaaegu nõusolekut awaldasid, aga ka mitte täiesti, waid teatawate tingimistega. Teised aga, kes seal enne töös olid olnud, olid arwamisel, et ei saa niisuguseid nõudmisi maksmata panna, waid tuleb arwestada sellega, kuidas seal tegelikus elus edasi saab. Sellel alal tuli teatawal määral lahkuminekuid ette, aga mitte niisuguseid, millest poleks üle saadud, waid wahekord oli

isiklikult niivõrd terawaks aetud, et kokku leppida ei saadud. Nende kokkulepete tulematajäämise tagajärjel ei wõi öelda, et seal mingisuguseid riukaid oleks olnud. Ühest kõneldi küll, kes nüüd enam elawate kirjas ei seisa, et tema kohta olewat olnud halbu teateid siin Tallinnas. Mitte tema teadmiste poolest, waid see oli üks wanematest meestest ja ta seisis riigiteenistuses. Ning seal oli tema kohta sarnaseid andmeid, mis ülikooli loomaarsti teaduskonna mehed arwasid kahtlaseks. Kujutage nüüd ette, et niisugune mees tuleb sinna ja — noh, rikub nagu õhu ära. Sellepärast oldi tagasihoidlik. (J. Zimmerman, tõer.: Mis need olid, isiklikud omadused?) Olid niisugused. Waadake, sellepärast oldi selle mehe kutsumises natuke tagasihoidlik, aga mitte täielikult. Ütleksin natuke ligemalt: kui kahtlus on, et mees, kes peab professoriks olema, riigiteenistuses nii nagu — (E. Weberman, rhsw.: Ebakorrektn on olnud.) — jah, kõige vähem ebakorrektn on olnud, siis ei ole teistel mitte hea tunne, et teda kõrgema teaduskonna kolleegiumisse kaaslaseks wõtta. — Ma ei hakka siin üksikute inimeste kallale minema, aga igatahes pean ma konstaterima, et väga palju neist juttudest, — kus öeldakse, seal olewat intrigeeritud, ja mis ühe wõi teise inimese wastu isiklikult sihitud, — liialdatud on. Üks põhjus on küll, mis teatawat rahulolematust ülikooli ringkondades loomaarsti teaduskonna tegewuses sünnitanud on. Sellest olen mina wiimasel ajal kuulnud. Seal olla, näiteks, üks mees, kellel teaduslik kvalifikatsioon ei puudu. Tema on juba ühe wanema professori juures abijõuks olnud, kes nüüd surnud ja kellel endises weterinäär-instituudis auwääriline koht oli. See professor on seda meest omal wiisil soowitanud ja see on walitud sinna kas dotsendi kohustetäitjaks wõi muuks. Kuid pärast on patroon ise sellest mehest natukene pettuma löönud, sest et ta oma teadusliku ulatuse poolest just seda ei anna, mida soowitaja lootis. Sellepärast on seal tunne olnud, et teda ei maksa protesheerida. Nüüd on tema juba seal oma koha peal, kuid teaduskonnas ei olda mitte selle poolt, et teda wälja tõrjuda. Tema ei saa wist hästi Eesti keelegagi hakkama ja ta ei ole wäärt, et tema pärast piikisid murda. Wäljaspoolt käiakse peale, et see jõud peaks kõrwaldatama,

fakulteedimehed jälle nagu hoiawad teda. Nüüd tuleb siin mulje, nagu hoitaks seal wõhiklast wõörast rahwusest, kes mitte wäärt ei ole, et teda kaitsta. Teaduskonna juhtiwates ringkondades on mehed wast ülearu kollegiaalsed ja ühistundlikud. Seal peaks kindlasti wälja astutama, et see nõrk jõud kõrwaldataks. (J. Zimmerman, tõer.: Kas see on ainukene niisugune?) Ainukene niisugune küll. Wõib olla, et rkl. Zimmerman'i wõi teise arwustaja, härra Pool'i poolt arwamist awaldatakse, et seal üks wõi teine wana ja wäeti ja wigane on, aga mis meie sellest kõneleme! Härra Pool toob ette, et seal seitsmest mehest olewat juba 4 niisugust, kes pensioni wõiwad saada. Tema wäide on igatahes selle peale sihitud, et need inimesed on nii wanad, et wõiwad pensioni peale minna. Mis sa nendega veel teed? Waadake, ma ütlesin, et seal on nende hulgas üks, see on teaduskonna senioor, kes juba 70 aastat wana on, kes ükswahe juba Wene riigi ajal pensionäär oli, kes siis oma aja oli wälja teeninud ja riigilt pensioni sai. Pärast astus tema aga jälle Wene ajal töösse ja on nüüd veel loomaarsti teaduskonnas õige tähtsal kohal. Wõin teile öelda, et kõik loomaarstid, niihästi ülikoolis, kui ka wäljaspool, lugupidamisega sellest wanamehest kõnelewad. Ja arwata, et tema nüüd täna-homme ära läheks, kui aga pension tuleb, see on wist eksitus. Olen veel hiljuti teda näinud ülikooli õppejõudude hulgas ja wanamees on veel wärskemaks läinud kui warem ja töötab edukalt. Ja kui teda mitte ei tõrjuta eemale, siis töötab ta wahest veel edasi mõni aeg. (Wahelhüüe keskelt.) Kuulge, öeldakse, Saksa Willem II walmistas sõja wastu. Kas ta seda tegi, selle wastu waidlewad sakslased, aga igatahes hoolitses tema selle õest, et Saksa generaliteet oleks hästi löögiwõimas. Sellepärast wiis tema armuheitmata läbi, et kõik, — ma ei mäleta hästi, — kes olid üle 55 aasta, pidid ära minema. Siiski oli hulk neid, kes teenisid 60. aastani, sellepärast, et pikendati seda aega. Ja kui teie seaduse teete, et nii ja nii pika aja järele pensioni saab, siis ei ole mitte walitsusele ära keelatud, et ta ei wõiks pikendada kas wõi waba kokkuleppe põhjal seda aega, ja edasi jätta tööle neid, kes muidu pensioni wõiks saada. Ja mina arwan, et meil praegusel ajal tarwidust ei ole, just jõhwi pealt nii ja nii suures wanaduses

meie inimesi kõrvaldada, kui nemad veel oma töö jaoks kvalifitseeritud on. Ja mitmed mehed, kes pensioniõiguslikud, on veel niisugused, et nemad wõiwad edukalt edasi töötada. Et seal mõni ei ole mitte geenius, noh, teie teate, et siin meie hulgas ka mitte igäühele ei ole antud kulbiga, waid on wähest antud lusikaga, ja wõetud kulbiga. Kas teie siis arwate, et meie sellepärast kõik kvalifitseerimata oleme, ehk et meie inimesed, kes ühel wõi teisel pool töötawad, ei tohi enam edasi töötada. Ei, niisuguseid liialdatud nõudmisi ei saa teie kuskil üles seada.

Wõib öelda, et loomaarsti teaduskond oma koosseisu poolest tarwitab uuendamist ja wärskendamist, aga praegusel kujul asjatundjate seletust mööda oma ülesannete kõrgusel pea seltsamal määral seisab, kui Wene ajal Tartu weterinäär-instituut. Tema seisukord on veel selle poolest paranenudki, et weterinäär-instituudi ärakaotamise järele loomaarsti teaduskond ühendatud on ülikooliga ja weterinäär-üliõpilastel, wõi loomaarsti-üliõpilastel wõimalus on awanenud ära kasutada ka kõiki neid õppejõudusid, kes ülikoolis töötawad, niihästi keemia kui ka teiste üldteaduslikkude ainete juures. Ja kui nüüd juurde tulewad need uued wõimalused, siis wõib öelda, et Tartu loomaarsti teaduskonna üliõpilaste seisukord ennem veel paranenud on Wene ajaga wõrreldes. Mis see aga tähendab? Teie teate, et Wene ajal oli ainult wähe loomaarsti-õpeasutusi Wenemaal. Tartus, Harkowis, Kaasanis ja pärast siis asutati veel juurde. Tartu oli üks nendest, kust kõige rohkem õppejõude tuli Wenemaa loomaarsti instituutidesse ja ülikoolidesse. Nõndasama olid Tartu weterinäär-instituudist läbikäinud mehed wäga otsitud tööjõududena loomaarsti kohtadele riigi, kui ka omawalitsuste teenistuses laial Wenemaal. Kui tol ajal wõimalik oli Tartus küllaldaselt ennast ette walmistada loomaarsti kutse alal, siis wõib öelda, et praegu seal mitte sugugi halwemates oludes ei töötata, waid paremates. Järelikult ei ole mitte põhjust öelda, et seal ei ole mitte midagi. Ja kui hiljuti waidlus oli Soome ajakirjanduses, kas maksab Eestisse minna loomaarsti-teadust õppima, siis komandeeriti walitsuse esitaja selle järele Tartusse. Tema jälgis niihästi õppekorraldust kui ka teaduskonna isiklikku koosseisu ja andis nii kiitwa otsuse, et Soome noortelmeestel

maksab täiesti minna õppima Tartu ülikooli. Kui wõõrad objektiivselt, mitte oma huwide wastaselt, on hindanud ja andnud niisuguse otsuse, mis õigus on meil siis tulla ja kõnelda sellest, et seal õieti muud ei ole, kui „welskerikool“, et seal muud ei ole, kui lagunemine ja allawajumine, ja et seal õieti nagu jumalamaidu katsutakse tühja kotti püsti hoida?! Kas see tõesti käib siis olukorraga ja meie rahwuslikkude huwidega kokku, kui meie oma asja siit kõrgemast asutusest nõnda hindame, nõnda et see mitte ainult üle meie oma maa wälja ei käi, waid üle Soome ja saare kaugemale? Kui meie nõnda atesteerime iseennast ja oma asju, et õieti halb kuulda on ja õieti enestel paha tunne tuleb, mis peawad siis teised kõnelema?! (M. Martna, sd.: Kas meie kaubandusteaduskonda ka soomlased õppima tulewad?) Seda ei ole wajagi!

Juhataja **K. Wirma**: Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 12.25 min.

Pärast waheaega jätkub koosolek kell 12.50 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäri kohal abisekretäär **O. Köster**.

Juhataja **K. Wirma**: Koosolek kestab edasi. Kõne jätkamiseks on sõna rkl. Tõnissonil.

J. Tõnisson (rhw.): Ülikooli loomaarsti teaduskonna tähenduse, eriti aga tema korralduse ja isikliku koosseisu hindamisel on kaasa aidanud mingisugused isiklikud wahekorrad otsuse terawamaksminemiseks. On teataw arwamine tekkinud, et ülikooli loomaarsti teaduskond oma koosseisu poolest nii nõrk on, et sealt enam midagi loota ei ole. Kahtlemata on niisuguse eelarwamise alusel tekkinud rkl. Pool'i seisukohawõtmine. Tema hakkab loomaarsti teaduskonna koosseisu hindama sellelt seisukohalt, kuipalju õppejõude teisel on ja toob selle juures eriti wõrdluseks Wiini loomaarsti-instituudi õppejõudude arwu. Teadupärast oli Wiini ülikool eriti arstiteaduse alal nii kuulus, et sinna kõigest maailmajagudest õppehümulisi kokku woolas, nende hulgas ka need, kes teised ülikoolid lõpetanud, et seal ennast täiendada. Niisama on ka lugu

Wiini loomaarsti-õppeasutusega. Loomaarsti-teaduse alal on siis ka Wiinis jõudude küllusest võidud kõneleda. See oli aga just sel ajal, kui Wiin oli suure Austria-Ungari riigi pealinn. Nüüd kuulete, kuidas Wiinis on kõigeraskem kriis, niihästi üldise rahwamajanduse, kui ka muudel rahwaelu aladel. Eriti on Wiini õppeasutused niisuguses seisukorras, et seal ülikooli ja teiste kõrgemate õppeasutuste õppejõud on täielikus wiltsuses, et seal nüüd kärpimine, kokkutõmbamine, vähendamine täiel rinnal käimas on. Kõik, kes on waadelnud, kuidas Austria majanduslikku elu katsutakse terwendada, teavad seda. Et selle kärpimise ja kokkutõmbamise peale vaatamata ka rahwamajanduse alal, siiski kokkuwarisemisi ja suuri kaotusi näha on, seda teame meie ajakirjandusest. Suuremate pankade tegelaste pankrottijäämine on lihtsalt kabuhirmu, ehk paanika esile kutsunud. Kui meie nüüd tahaksime endise Wiini ülikooli ja eriülikoolide koosseisu omale eeskujuks wõtta, siis peame juba algusest saadik ütleva, et meie wõimatusse seisukorda satuksime. Ülikooli korraldajatel, kuraator Põld'iga eesotsas, on väga hästi teada, mis kuskil pool õppejõudude poolest olemas on. Kahju, et kuraator Põld mitte isiklikult siin ei ole, aga wõib olla, läbirääkimiste jooksul on wõimalik temalt kuulda, kuidas ta ülikooli korraldamisele asudes kõigepealt tutwunes kõige ilma ülikoolide korraldustega. Isiklikult wõin ütelda, et lust on kuulda, kuidas see mees omale selge ülewaate on muretsenud kõigi ülikoolide ja eriülikoolide korralduste, õppejõudude ja õppesih tide kohta. Selle tagajärjel on ka wõidud Tartu ülikooli korraldamisel algusest peale arwesse wõtta kõiksugu eeskawasid. Selle juures on kahjuks kohe algusest selgunud, et meie wõime oma kõrgemat õppeasutust korraldada wälja minnes ikka ainult tegeliku elu nõuetest ja wõimalustest. Midagi ei aita see, kui meil üles loetakse, kuidas üksikutes maa des on põllumajanduse-teaduskond, kuidas on eriinstituudid kaubanduse jaoks wäiksemal mail, nagu seda teame Daanist ja Rootsist. (M. Martna, sd.: Millest meie siis oleks pidanud eeskujuks wõtma?) Meie oleme pidanud arwesse wõtma oma majandusliku jõu piirust ja sellepärast teiste lähetekohale asuma. Meie katsume kõige paremat kätte saada kõige vähema jõuku-

lutusega. Sellest lähetekohast wälja minnes on meie ülikooli korraldamise juures põhimõte üles seatud, et meie oma rahwuslikku kõrgemat õppeasutust nõnda organiseerime, et oma jõudude koondusel katsume efektiivselt kätte saada wiljakuse maksimumi. See põhimõte awaldub selles, et üksikute instituutide asemele on loodud fakulteedid. Weterinäär-instituut muudeti teaduskonnaks, kaubanduste aduse akadeemia asemele, mida soowitati, tehti eriline — kaubandusosakond. Nõndasamuti asutati põllumajandusosakond. Ei saadud aga sedagi mitte kergesti läbi wiia. Kaubandusteaduskonda ei saadud ellu kutsuda, sellepärast et see oleks jällegi ülikooli eelarwet wõi büdshetti kormanud, mispärast pidi kokku tõmmatama ja ainult osakonnaga lepitama. Kärbiti, kus wähegi wõidi, ja wiidi see läbi, nõnda et üksikute jaoskondade õpilased saaksid ära kasutada ka teisi teaduskondi ja et erijõud wõiksid olla õpetajaks mitme osakonna jaoks. Sellega hoiti väga palju jõudu kokku. Sellejuures wõeti aga arwesse ka see asjaolu, et meie üksikute inimeste peale peame panema mitmed ülesanded, mis üksteisega mitte seesmiselt wastolus ei ole, waid omawahel kooskõlas on. Teie teate, et Tartu ülikool Saksa ajal, ütleva sel ajal, kui ta Saksa ülikool oli, oli oma teadusliku töowõime poolest lugupidamises mitte ainult Wenemaal, waid kogu Euroopas. Seal oli muu hulgas keemiateadlasi, nagu professor Tammann, kes pärast Saksamaal väga lugupeetawale seisukohale jõudis. Samuti teised, keda ma ei hakka siin üksikult üles lugema, iseäranis arstiteadlased. Tahaksin just keemiateaduse alal nimetada Karl Schmidt'i, kelle juhatusel on saanud õpetust Tartus palju mehi, kes läksid hiljem teistesse ülikoolidesse ning olid seal lugupeetud õpetlased. Siis nimetaksin ma professor Dragendorff'i, kes oli õieti algusest peale õpetatud apteeker. Ja mis teie arwate, Tartu ülikoolis oli nimetatud professor kandwamaks jõuks keemia alal! Seal läks wälja sellepeale vaatamata, et meie teame, missugustes kitsastes oludes töötati, just teaduslikult kõrgesti kvalifitseeritud mehi ja pärast tunnistati igalpool, et Dragendorff'i kool üks soliidsematest on olnud. Ometi luges Dragendorff seda, mida Wene ajal õieti kaks meest pidid lugema. Wene ajal laiendati Tartu ülikooli tähendatud instituuti, wõeti juurde uusi õppejõude, laiendati ruume, pandi

paralleel-professuure ette, aga seda tööwiljakust ja seda teaduslikku tagajärge ei saadud mitte kätte. See on õieti õpetlikuks näiteks selle kohta, kuidas hulkade professuuride loomine ja instituutide laiendamine iseenesest veel mitte ei kindlusta teadusliku töö kvalifikatsiooni ja edukust. Sellepärast oleks nüüd ka ilmaasjata ja ilmaaegne öelda, et kui Tartus on vähe loomaarsti teaduskonna õppejõude, sellega siis tõendada võiks, nagu ei suudeta seal midagi ära teha. Überpöördukt: kui meil Tartu weterinäär-instituudis wõrdlemisi piiratud arwu õppejõududega soliidset ettewalmistust anda saadi kogu Wenemaa jaoks, siis wõime kindlasti öelda, et praegusel arenemisajajärgul meie Tartu ülikooli loomaarsti teaduskond on nii heale seisukohale jõudnud, et kui seal ära kasutatakse need professuurid, mis ette nähtud on ülikooli seaduses, siis wõib see teaduskond nii wiljakalt töötada, nagu seda meie oludes soowida wõib.

Sellegi peale waatamata on meil nüüd kõnelema hakatud, et meil peaks ära kaotatama loomaarsti teaduskond, kust muud loota ei ole, kui lihtsalt „welskerikooli“. Mitte et seda rkl. Pool oleks eriti rõhutanud, waid wäljaspool on koosolekutel, ajakirjanduses ja eriajakirjanduses, isegi ülikooli seaduse komisjonis Riigikogus seda küsimust nii tõsiselt arutatud, et siin wõib öelda: õieti noatera peal seisab küsimus — kas loomaarsti teaduskond jääb, wõi ei jää mitte.

(Koosolekut hakkab juhutama abiesimees **L. Raudkepp**.)

See wastasrind, mis ulatab isegi loomaarsti teaduskonna kaotamisele, on, nagu ma ütlesin, terawamaks läinud just isiklikkude wahekordade tõttu. Meie ei tohi aga lasta oma otsust tumestada niisugust wahekordade läbi. Meil on hakatud isegi rehkendama, mitme miljoniga meie odawamalt saaksime loomaarste meie odawamalt saaksime loomaarste ette walmistada, kui meie noorimehi saadaksime wäljamaale õppima, selleasemel, et meie siin oma ülikooli juures loomaarsti teaduskonda ülewal peaksime. Ajalehtedes on päris matemaatiliselt arwusid awaldatud, kui suur see wahe on: mõnel kolm miljonit, mõnel poolteist miljonit ja mitte kopikatki vähem. Palju ei ole neid, kes usuwad, et meil omal loomaarsti teaduskonna ülewalpidamine odawam tuleks, kui stipendiaate wäljamaale

saata. Sellejuures on need, kes majandusliku külje peale on rõhku pannud ja odawust nõudnud, ära unustanud wälja rehkendada, missugune see wahe on, kui meie peame wälja küütima mitmed miljonid oma raha, et nooredmehed seda wälja anda wõiksid teiste rahwamajanduste kasuks meie rahwamajanduse arwel. Kui meil tõesti niipalju peaks maksma minema meie loomaarsti teaduskonna ülewalpidamine, siis peab igaüks, kes rahwamajanduslikult mõtleb, omale selgeks tegema, et see raha, mis stipendiaatide wäljamaale saatmiseks ära kulub, meid rahwamajanduslikult werewaeseks teeb. Kui meie aga selle kulutatud summa paneme siin oma rahwamajandusesse keerlema, siis on see palju tulutoowam. Meie wõime kindlasti öelda, et kõik lootused tühised on, nagu wõiksimme stipendiaate wäljamaale saates niipalju loomaarste ette walmistada, kui see meile rahwamajanduslikult seisukohalt tarwilik on. Olen weel täna lasknud kokku wõtta, kui suur on meil loomade-kapitaal rahwamajanduses ja sealt selgub, et statistika keskbüroo andmete järele arwatakse meil hobuste wäärtus 3 miljardit 892 miljonit, kariloomade wäärtus 3 miljardit 193 miljonit, lammaste wäärtus 529 miljonit, sigade wäärtus 1 miljard 536 miljonit, kokku 9 miljardit 150 miljonit marka. See wõib aga ulatada kunni 10 miljardini. Kui meie arwesse wõtame, et meie iga aasta loomade arwu poolest edasi jõuame, siis wõime küll keskmise summana aluseks wõtta 10 miljardit. See on kõige suurem osa meie rahwamajandusest ja kõige ilusam ja kõige produktiivsem osa. Sest kui meil on 240 tonni asemel, wõrreldes minewa aastaga, tänawu 329 tonni wõid wälja weetud, siis on see ainult wõimalikuks saanud selle läbi, et meie oma karjakaswatust oleme katsunud otstarbekohaselt korraldada ja rahwamajanduse alal krediite sinna juhtida, kus nad tulukamalt töötawad jne. See on aga selge, et suur rahwuslik kapitaal saab edukalt töötada ainult siis, kui tema mitte hädawaewalt alal ei ole, waid kui tema eest nii hoolitsetakse, et tema terwislikult ja kasutoowuse seisukohalt kõigeparemaid nõudmisi täidab. Kuidas on lugu selle poolest? Tõepoolest on meie rahwal terve loomusund olemas meie karjakaswatuse ja ülepea loomade rahwamajandusliku tähtsuse hindamisel. Pilgatakse seda, kuidas talumees ennem saadab loomaarsti järele,

kui loom haige on, kui et tema arsti järele läheb siis, kui mõni perekonnaliige haige on. See ei ole mitte päris liialdus, sellepärast et meil on tõuswal majanduslikul ajajärgul materiell jõudude hindamine õige erksaks läinud. Kas on aga meie loomapidamine terwislikult nii kindlustatud, nagu ta seda peaks olema? Meil on wälja rehkendatud, et meil natukene üle 100 loomaarsti ära kulub ja aluseks on wõetud, et nii ja nii palju loomaarstide jaoskondi tarwis läheb. Kui teie lähemalt waatate, mis meil teha tuleb, siis wõib öelda, et loomaarstide jaoskondade wõrgu tihedus peaks palju teistsugusem olema, kui meie tahame midagi kätte saada. Sellest on 26 aastat tagasi, kui minul tuli Eesti põllumeeste seltsi eesotsas korraldada põllu- ja käsitöönäitusi, ja sellejuures selle eest muretseda, et sellel puhul kokkutulewatel põllumeestel võimalik oleks kuulda niisuguseid juhtnõtteid, mis loomakaswatuse kawakindla arendamise juures tarwilikud on. Sellejuures läks mul korda sel ajal kutsuda kõnet pidama ja seletust andma tegelikka loomaarste, kes mitte ainult teoreetiliselt looma-terwishoidu ei tundnud, waid ka loomatoitmise asja põhjalikult tundsid. Niisugustel ettekannetel, seletustel ja läbi-rääkimistel selgus, et põllumeeste huwi loomapidamise süwendamisel ja iseäranis loomatoitluse alal kaswamas oli. Kui pärast korda läks põllumeeste organisatsioonide abil kontroll-assistente tööle kutsuda, siis oli loomatoitmine üks nendest aladest, mida katsuti põhjalikult muuta. Kes on aga meie kontroll-assistendid ja kontroll-inspektoriid? Kui teie neid waatate, siis on nende ettewalmistus nii puudulik, et meie ainult oma esialgsetes arenemispüüetes sellega wõime rahuldada. Seal on ainult osa neid, kes kontroll-inspektoritena töötades on oma hariduse saanud eri-õppeasutustes. Ja eriõppeasutused ei ole muud kui alamad Soome põllutöökoolid. Teie wõite omale ette kujutada, missugune teaduslik bagaash loomatoitluse ja terwishoiu alal neil noortelmeestel ühes wõtta oli. Nemad on siiski wõrdlemisi rahuloldawalt töötanud, nii etmeil wõrdlemisi wäheste teadmistega isikud wõiwad süweneda asjasse ja kasu tuua. Just nende katsete ja püüete juures, mis meil tegelikult on loomatoitluse korraldamisel mitme aasta jooksul põllumeeste seltside korralduste abil jne. ette wõetud, selgub, et kui meil tõesti põhja-

likuma ettewalmistusega mehed ja naised tööle asuwad, ma ütlen ka naised, sest rõõmustawalt on juba loomaarsti teaduskonnas ka naisüliõpilasi, — kui inimesed tööle hakkawad, kel on põhjalikum ettewalmistus, siis muutub meie loomatoitluse asi sootu teiseks kui senni. Siis ei waadata mitte ainult põhjalikult loomatoidu üksuste peale, waid wõetakse arwesse ka kõik kõrwalwõjud, mis loomatoitmisel ja terwishoiu-nõuete täitmisel tarwilikud on. Ja meie wõime öelda, et kui niisugusteks kontroll-assistentideks on igalpool tugewa eriharidusega weterinäär-arstid, siis läheb lugu sootu teiseks. Et nüüd need teise tsunfti mehed wastu hakkawad waidlema, seda mina arwan. Nemad muidugi arwawad, et paremat enam ei ole, kui nemad. Seda mina tean, aga erapooletult waadates wõin ma öelda, et teadmiste küllusest kellegi weel ajud üle ei jookse. Kui meie siin tõesti tööd rohkem süwendame ja rohkem enesele wõime lubada, siis tasub see teadmine ennast mitmewõrdselt, et selle 10 miljardilise rahwusliku kapitaali hooldajateks ja tema suurendajateks mitte ainult welskerid ja õpilased ei ole, kes wast 6 kuud on kuskil kontroll-assistentide kursustel olnud. Kuigi see praegusel korral õnne asi on, ei wõi tema siiski edaspidi meid enam rahuldada. Ja kui teie nüüd usute, et meie selle oma rahwusliku waranduse tähtsama haru hoolikandjaid peaksime walmistada laskma wäljamaal, kas Saksamaal, Austrias, wõi koguni Shweitsis, siis teie wõite enesele ette kujutada, mis sellest wälja tuleb, kui need weterinäär-arstid hakkawad meile Baieri tarkust õpetama kuskil Wõrumaal wõi Petseris, wõi kui nemad Shweitsist kõnelewad iga sammu peal, nagu meie teisel seda õigusega teha wõime. Meie ei saa siis omale erijõudusid, kes meie oludele wastawalt mõistaksid ja oskaksid töötada.

Waadake, sellepärast ütlen mina, et isegi rahwamajandusliku kulukuse seisukohalt ei wõiks ega tohiks meil siin juttugi olla sellest, et meil loomaarsti teaduskond ülearune on. Meil ei wõi seda mõtetki tekkida, nagu ei oleks meil wajagi neid jõude, keda see teaduskond ette walmistab, waid ümberpöördukt — mida rohkem meie oma praegust olukorda tähele paneme, seda enam näeme, kui tähtis on praegusel ajal meie loomaterwishoid ja loomatoitlus — ja need on just alad, mille käsitamiseks ette walmista-

takse inimesi loomaarsti teaduskonnas. Tulewikus, ja nimelt juba lähemas tulewikus, tõuseb nende alade tähtsus weel mitmekordseks. Sellepärast arwan mina, et meie ei võida mitte hüüdsõnaga, mis selle peale on sihitud, et parem juba seda asja auku ajada.

Mis nüüd muidu meie ülikoolis rahwamajanduse alale ligidalseiswate teaduskondade korraldamisest kõnelda, siis on rahwasaadik härra Martna eriti tähelpanu juhtinud meie kaubandusteaduse-osakonna peale. Ei ole tõesti põhjust siin kinnitama hakata, nagu wastaks see teaduskond praeguse korraldusega mõne ideaali nõuetele. Kõrwalt waadates peab tõesti ütleva, et meie kaubandusteaduse-osakond on, nagu mõneks teaduskonnaks välja arenemas, niisuguseks üldteaduskonnaks kujunemas, kuhu lähewad need, kellel mujal suurt midagi peale hakata ei ole, kes midagi muud ette wõtta ei tea. Muidu õpiwad eriti Saksamaal need üliõpilased, kellel õieti teada ei ole, mida nad õppima hakkawad, filosoofiat. Nad lähewad sinna, kus aga üldharidust saaks. Meil on kuulu järele niisuguseks teaduskonnaks kujunemas kaubandusteadus-osakond, kuhu lähewad need, kes tahawad mingit üldharidust majanduslikus elus töötamiseks saada. Wõib olla, et selle tungitõttu osalt on wahest ka katsutud kaubandusteadus-osakonna korraldust nagu loodusjõulikult areneda lasta. Sinna on wõetud väga palju aineid, mida nüüd erilise kaubandusteadusliku ettewalmistuse jaoks waewalt tarwis oleks läinud. Wis-tisti oleks ka meil hea olnud, kui meil filosoofia-teaduskonnas oleks olemas üldmajandusteaduse wõi õieti rahwamajanduse jaoskond, nõnda nagu see natsionaal-ökonoomia jaoskonnana Kesk-Euroopa ülikoolides figureerib. Sinna oleksid siis läinud need inimesed, kes oleksid tahtnud saada rahwamajandusliku elu funktsioonide täitmiseks üldharidust ja siiski süwendatud üldharidust, olles ühtlasi ettewalmistatud erinemisele. Siis oleks kahtlemata nendel, kes seal õppida tahawad, sunduslikud olnud mõned õppeained ühelt poolt loodusteaduskonnas, mitte ainult keemia ja füüsika, waid ka teised distsipliinid; samuti oleks wõidud nõuda õigusteaduskonnas kaasa kuulamist, selleks et juriidilisi mõisteid ja üldteadmisi omandada. Ühtlasi oleks pidanud filosoofilisi aineid käsitatama alates sotsioloogiast jne. Meie oleksime siis wõinud erineda

kaubandusteaduse alal selle poolest, et seal oleks üldhariduslikud ained rohkem kõrwale jäänud ja oleks rohkem eriaineid ülesse wõetud, nii et need inimesed oleksid praktiliselt juba rohkem ettewalmistatud oma tulewasel alal töötamiseks. Nüüd on aga arenemine sinnapoole läinud, et meie olude kohaselt on katsutud tabada seda tarwidust, et meil rahwamajanduse alal ärielus puuduwad enam ettewalmistatud tööjõud, on katsutud neid ette walmistada. Meie kaubanduse ja ärielu nõuetele on püütud wastu tulla ja nende tarwis ette walmistada inimesi, aga wõib olla, et ülikool on wast liiga kõrgelt hindanud neid nõudmisi, mis meil rahwamajanduse poolest olemas on. Wõib olla, et ka need noored inimesed, kes suurel hulgal kaubandusteaduskonda on tunginud, on üle hindanud seda tarwidust, mis on olemas tööjõudude järele meie rahwamajanduse alal. Kes meie hulgast tahaks aga tõendada, et matemaatiliselt saab ette öelda, kuipaljudel maksab sinna õppima minna! Wõib ainult öelda, et seda eriala meil ei maksa iseäraliku rõhuga mitte arendada. Tema on meil alles käärimise ja saamise ajajärgus. Ja kui lugu nii on, et meil siin erinemise sihis kärbitakse üldteaduslikka distsipliini ja katsutakse üldnatsionaal-ökonoomilist filosoofia-jaoskonda wälja arendada, siis jääb kaubandusteaduskonda kahtlemata eriline kaubandusteaduslik eriharidus mõõduandwana, ja peawad kaubandusteaduse õpilased teistes fakulteetides kuulama neid eriaineid, mis nende erialale lähemal seisawad, wõi sellele eelduseks on. Nüüd aga ütleva tulla, et sennine korraldus on täiesti ekslik, et tema kuhugi ei kõlba, et tema inimesi ainult pealiskaudselt ette walmistab, see on ka jälle väga julge oletus. Siin on arwustada wõimalik; siin on wõimalik ära kuulata wastuwäiteid, aga apodiktlikult ja nii kindla kujuliselt kõike hukka mõista ei maksa. Sellepärast ei saa mina auliku rahwasaadiku, härra Martna apodiktikkudele oletustele mitte järele minna.

Kuidas teisel asi korraldatud on, see peab meile muidugi õppuseks olema. Kui meie aga tahaksime teisi maid otsekohe-seks eeskujuks wõtta, siis peaksime piirduma just oma aineliste abinõude puudlikkuse juures. (M. Martna, sd.: Kui meie kaupmehed tahawad kaubelda, siis peawad teiste maade kaupmeestega wõistelda

wõimal!) Lugu on niisugune, et meie tahame wõistluswõimsaid kaupmehi ette walmistada, aga küsimine on see, kas meil algusest saadik oleks wõimalik olnud paralleelselt täielikku kaubandusteaduskonda wälja arendada. Kas ei ole loomulik, et meie neist inimestest, kes kaubandusteaduskonnas õpiwad, saame kvalifitseeritud tööjõude meie kaubandusala jaoks, kui nemad selle ettewalmistusega, mis nemad ülikoolis saawad, lähewad tegelikku ellu. Kui nemad õpiwad teatud aeg kontorites ja ettewõtetes, siis wirgusid nemad praktilises elus palju rohkem, kui et neil praegune kaubandusteaduslik ettewalmistus puudub. Sellepärast arwan mina, et see sugugi mahawisatud aeg ja raha ei ole, kui meie kaubandusteadusliku osakonda wälja arendame. Meie ei pea aga mitte nõudma, et meil sealt wälja tuleks mingisugune kontoriametnik ehk ärimees, kes juba tegelikku ellu wõib astuda. Seesugust ettewalmistust ei anna teisel ükski ülikool, ei anna seda Daanis ega Shweitsis. Tean wäga hästi, kuidas Zürich'i politehnikumis asi on. Üks minu wanadest kaaslastest õppis just seal selleks, et meie majanduselu alal tegutseda, aga kõige põhjalikkuse juures ei wõi nõuda, et meie sealt juba praktiliselt ettewalmistatud mehi saaksime. (E. Weberman, rhsw.: Meie kaubandus-osakond jätab palju soowida!) Meie kaubandus-osakonna organiseerimine on õieti ainult 3 aastat wana. Kui teie tahate piiratud jõududega kätte saada, mis wõimalik on meie oludes, kas teie siis arwate, et meie suudame kätte saada, mis Shweits on oma ajaloolikult arenemisel juba kätte saanud! Samuti ka Daanis. Kui teie wõtate arwesse, et Daani elu 1864 a. saadik on järk-järgult süwenenud, intensiivsemaks muutunud, et Daanis on rahwa hulgas wälja arenenud kindel arenemise siht. Meil on nüüd 4.500 üliõpilast, Daanis on rahwaarw 3 korda nii suur, aga seal ei ole üliõpilasi mitte palju üle 2.000. Kas see tuleb sellest, et Daani ülikool ei jõua wastu wõtta rohkem üliõpilasi ja tõukab mõned tagasi? See ei ole mitte nii. Daani rahwa keskel on teadmised, et kui sina tahad elus edasi saada, siis pead sina arenema nende ainete ja huwide poolest, mis tegelikult elus kõige tähtsamad on. Sina ei wõi siis mitte teadusliku kvalifikatsiooni nõuetega ülikooli minna, waid sina pead praktilisesse õppeasutusesse astuma. — Ja

waadake, selle tagajärjel on seal olemas eriline kõrgem põllutöökoos. Seal on ka oma politehniline ülikool, eriti inseneeride-ülikool. Siis on seal weel kaubanduslik akadeemia. Sinna tungiwad kõik inimesed, kellel on erilist annet ja kalduwust ainelise ja majandusliku tegewuse jaoks. Seal on kõik see loomulikult arenenud. Meil wõidak arutada, mikspärast tungiwad meie ülikooli nii paljud. See ei ole aga mitte ülikooli süü, et seal ukseid awatud on, waid need tõukejõud, mis meie noori inimesi ülikooli kisuwad, peituwad meie rahwamajanduslikkudes ja rahwahingeolulikkudes oludes. Need tõukejõud just ajawad inimesi sinna. Et ülikool 4—5 aastaga kõigi nende tungide rahuldamise surwe all ühtlasi oleks jõudnud sellele seisukohale, kus tema ideaalses mõttes rahuldaks kõiki nõudeid, nagu seda meil tulewikus tõsiselt tuleks oodata, on wõimatu.

Sellepärast arwan mina, meie ei wõi mitte öelda, et kui meie kaubandus-osakonnas puudub üks wõi teine kõrwalaine, see teda päris halvaks teeb. Seal on wõimatu kõiki eriõppejõude ametisse wõtta. Kas teie mäletate, kuidas kõnelesime meie eelarwe-komisjonis ei rõhutatud seda, et meie ülikool läheb liig kalliks, et peab kärpima ja kokku hoidma! Ülikooliwalitsusel ei ole mitte seda wiisi, et tema hakkab ette küsima ja tingima. Wõib olla, on sellepärast ülikool õppejõudude palgad ja teiste tarwete peale määratud summad tõesti wäiksemad saanud, kui et ülikooli mehed oleksid tõesti hakanud tingima. Nad teawad aga, et meie wõimine majanduslikult piiratud on ja sellepärast ajawad nad wähesega läbi.

Selle tõttu peame ütleva, et kui seal mõned eriõppejõud puuduwad, siis mitte sellepärast, et ülikooli mehed ei oleks tahtnud wälja arendada üksikuid osakondi ja teaduskondi, waid nad ei ole saanud seda teha sellepärast, et selleks olid takistused meie tegeliku olukorra poolest. Sellepärast on seal katsutud üksikuid distsipliinid nii käsitada, et õpilased ühest kui ka teisest fakulteedist saawad kuulata neid aineid, mis neile tähtsad on, teistes osakondades. Kui teie seda kõike arwesse wõtate, et meil on õigusteaduskonnas, loodusteaduskonnas ja isegi arstiteaduskonnas neid õppejõude ja neid professorid, kes kaubandusteadlasele tarwilikud ja kasulikud kuulata on, siis

saate teie kokkuwõttes õieti selle ümmarguse pildi, mis wõimaldab meile öelda, et nende õppejõududega ja selle korraldusega, mis meil Tartu ülikoolis kaubandusosakonnas ja teistes teaduskondades meie rahwamajanduse alal olemas, saab wõrdlemisi soliidset ettevalmistust muretseda. See ei ole muidugi mitte nõnda, nagu peaksid kõik kawad nii walmistatud olema, et kui keegi nende järele õppima asub, siis tema 4—5 aasta pärast on walmis inimene, waid seal peab inimene, kes sinna läheb, ise otsima ja püüdma, et tema seda kuulaks ja seda õpiks, mida temal sihi kättesaamiseks tarwis on. Sellepärast oli ka wanasti Tartu ülikooli põhikiri palju teisiti korraldatud kui Wene ülikoolides. Wene ülikoolis olid üksikud kursused ette nähtud ja isegi kindlad eksamid, et siis noori inimesi sundida, et nad teatawa pensumi ära õpiks ja siis ümmarguse haridusega wälja tuleks. Nii oli see ka kõigis instituutides Peeterburis, küll kõrgemates-, teede-, küll mäe akadeemiate jne. Tartu ülikoolis oli aga lugu nõnda, et seal sunduslikud õppeained olid piiratud wõrdlemisi oma arwu poolest, aga seal oli teatud arw neid õppeaineid, mida seal oli soowitati kuulata, soowitati kirjandust teatawate distsipliinide alal lugeda, ilma et oleks mingisuguseid eksamid nõutud. Oli ka wäga huwitaw, et õigusteadlastel ei olnud loogikat tarwis sunduslikult õppida. Nüüd kujutage ette, et wäljaspoolt wenelased tulewad ja seletawad: kuulge, mis ülikool see on, — teil õpiwad juristid terwe kursuse ära, ja ei tunne mitte loogikat! Kes nüüd eksamite tegemise järele otsustada tahtis, see pidi muidugi ütleva, tõesti, see on niisugune rumalus, et lase olla. Tartu ülikoolis oli aga loogika üks neist ainetest, mida juristidele soowitati kuulata, ja igaüks, kes tahtis juristiksi saada, see pidi seda kuulama. Nõnda on wäga palju aineid ka praegusel ajal ainult soowitatud. See ei tähenda aga weel mitte, et kui neid ei ole õppekawasse sunduslikkude õppeainetena üles pandud, selle läbi juba terwe selle teaduskonna korraldus kõlbmatuks muutuks. Sellelt seisukohalt tuleb muuhulgas hinnata ka meie kaubandusosakonda.

Mis nüüd usuteaduskonda puutub, siis wõiwad seal teised, kes sellele asjale ligemal on, lähemalt kõneleda. See wäide aga, mis siin ette toodi, nagu oleks seal õieti sumbunud õhk walitsemas ja nagu

oleks seal tagurline waade mõõduandew õppejõudude praeguse koosseisu keskel, see on ekslik. Ümberpöördult, mitte ainult üks kõige wanematest Eesti usuteadlastest ei seisa usuteaduskonnas liberaalsel alusel, waid ka dotsentidest ja abijõududest on enamus just liberaalsel alusel. Ja kui nüüd meil kirikuelus tagurlikka woolusid esile tuleb, ja tagurlik wool meie kiriklikus elus õieti nagu mõõduandwaks on kujunemas, siis ei ole see tõelikult mitte meie usuteaduskonna süü, waid selle süü, et endisel ajal meie rahwahariduse alal, niisama kogu meie waimuelu alal on meie inimesi kaswatatud õieti nõnda, et nemad iseendid ja oma elunõudeid tõsiselt ei hinda ega tunne, waid teatawate traditsioonide, teatawate eeskujude kummardamise ja teatawa kaswatususe mõjul otsekui inertsia tagajärjel edasi weniwad ja wõimaluse loowad nende mõjude alla sattuda, kes aktiivselt oma püüetega wälja tulewad ja siis kogudustele suggereeriwad wanameelseid ja tagurlisi waateid meie kiriklikult ja ka rahvuslikult seisukohalt. Nõnda ei tarwitseta siin õieti meie usuteaduskonna hindamisel mitte palju hukka mõista ja süüdistada.

Üksikuid alasid ei tahaks ma mitte eriti käsitada, aga ma tahaksin selle peale tähendada, et suureks edusammuks meie ülikooli korraldamise juures ja tema üldise organiseerimise juhtnõtte käsitamisel on see, et meil Kesk-Euroopa ülikooli eeskujul on loodud filosoofiateaduskond, mõtteteaduskond, mis meile wõimaldab oma rahwa keskel niisugust kõrgemakultuurilist elementi soetada, kes ennast mitte ainult igapäewase ärielu ja tööstuse nõuete rahuldamiseks ei rakenda, waid kes tõesti kaasa tahab aidata selleks, et meil rahvuslik kultuur kaswaks kõigis tema ilmutustes, niihästi majanduslikkudes, kui ka humanitaarsetes wooludes; niihästi ainelistes, kui ka waimlistes püüetes. Ja mina usun, et kui meie mõtteteaduskonda tõesti wälja katsume arendada, nagu seda elu nõuab, siis tema tõesti ka weel laieneb. Kahtlemata peawad meie rahwamajanduslikud distsipliinid nii suure mõju omandama, et nemad sotsioloogiaga koos meie natsionaalökonoomia-jaoskonna kujundawad, mis ette walmistaks tõesti üldharidusega rahwamajanduse tegelasi. Ühtlasi annaks see wõimaluse, et meil just akadeemilise töö jaoks jõudusid wälja areneks.

Isegi meie arstiteaduskonna alal on näha, et meie Eesti elu spetsiifilisi ehk erinõudeid hakatakse arwesse wõtma.

Kogu ülikooli korralduse juures paisab aga üks asi silma, kui meie wõrdleme oma ülikooli endise Saksa ja ka Wene ülikooliga, et nimelt on uudse teaduse ja uudse õpetegewuse nõudeid ülikoolis kawakindlalt wälja töötama ja wälja arendama hakatud, eriti seminaaritööd. Teie teate, et endistel Wene aegadel, aga ka sel ajal, kui Tartus Saksa ülikool oli, meil suurelt osalt Saksa ülikooli eeskujul, mis ka Wenemaa peale oma mõju awaldas, skolastiline printsip wäga suurel määral mõõduandew oli. Seal teoretiseeriti, nõnda, et studeerida sai wäga kergesti Tartust eemal olles. Kellel olid head konspektid ja kolleegiawihud, wõi kellel olid õperaamatud, see wõis sundarwu tunde ära kuulata, siis wilistlaste ja heade tuttawate juurde maale asuda ja seal eksami jaoks tuupida. Ja polnud ime, kui üksikutes fakulteetides saadi 2—3 aastaga 4—5 aasta töö ära teha. Katsugu nüüd aga weel seda keegi! Praegu nõutakse kõigis fakulteetides, et teoreetilise töö kõrwal peawad järk-järgult praktilised seminaari-harjutused sündima. Ja kõigis teaduskondades tehakse nüüd nii põhjalikult seminaaritööd, nagu seda wiie esimese aasta jooksul on suudetud korraldada. Just praktilised harjutused omawad sootu teise tähenduse, kui see enne oli. Teiselt poolt on Tartu ülikoolis rõõmustawal wiisil maksma hakanud juhtnõte, et täielikka õppekursuseid ei ole professoril tarwis ette lugeda, waid nagu see Kesk-Euroopas, aga ka teistes Lääne-Euroopa ülikoolides wõimalikuks on saanud, wõetakse kõige tähtsamad kapiitlid ja kantakse need ette, kusjuures kuulajatele algatust antakse isetegewaks tööks, et nemad peaprobleemi, oma põhiküsimusi kuulaksid, ise õpiksid nende kohta seisukohta wõtma ja isendid ette walmistama, õppides kõiksugu teadusliku kirjanduse kasutamist harjutaksid. Kõiksugused kolleegiawihud ja konspektid, mis Wene ajal Wene üliõpilaste suuremaks teaduslikuks raudwaraks olid — see broshüüri-tarkus on praegu kadumas. Selle tagajärg on, et nüüd inimesed isennast iseseiswaks tööks peawad ette walmistama.

Et kõik need 4500 üliõpilast, kes ülikooli on astunud, kõik need noored plikakesed, kes ülikooli osalt selleks lähe-

wad, et wärwimütsi kanda, kõige sellega toime saaksid, on asjata lootus. Suur osa nendest lendab wälja, ilma et nad suudaksid midagi kaasa wõtta, ilma et nad suudaksid mingisugust tööd läbi teha. Nad ei saa iseäranis läbi seminaari-töödes, kus professor tegelikult nendega töötades igäihte tema teadmiste poolt hindama õpib. Kui meil ülikoolis hakatakse kõigis teaduskondades eksamite juures nõudma põhjalikku wilumust teaduslikus töös ja seal hirmsal wiisil lastakse üliõpilasi läbi kukkuda, siis jutustab see ülikooli korralduse ja õppejuhtimõtete süwenemisest. See aitab kahtlemata kaasa, et inimesed, kellel ei ole annet ülikooli töö jaoks, sellest eemale wõivad jääda.

Suureks rahvuslikuks õnnetuseks ei oleks aga see mitte, kui meil niisugused inimesed keskkoolist weel ülikooli lähewad. Mina olen selles arwamises, et meil keskkooli korraldus peaks rutuliselt wälja arendatama, nõnda et keskkool ette walmistaks inimesi, kes meie rahwamajanduse kohaselt wõiks paremate ettewalmistustega ellu astuda. Kui aga keskkoolidest meil ülikooli tulewad inimesed, kes sealt eksamita lahkunud, — uskuge, kui meil sellejuures rahwa psühholoogilised waatekohad muutuwad, siis ei ole see iseenesest nii wäga suur õnnetus. Lugu on nimelt nõnda, et inimesi, kes ülikoolis õppides ei ole diplomii saanud, peetakse praegu seltskonnas nii ütelda rappasatunud õnnetuslasteks. „Nedoutshki“ — ütleksid wenelased. Niisugused inimesed ei taha siis enam teisele alale tegelikus elus minna, waid nemad on siis tõesti sarnased, kes ei tea, mis oma proletaarlise psühholoogiaga peale hakata. Rõõmustawalt aga on, nagu mina kuulnud olen, asi muutumas. Näiteks on Wiljandimaal, Tartu- ja Pärnumaal üliõpilasi, kes talwe otsa õpiwad ja kewadel maale lähewad, et enesele raha teenida raskes põllutöös. Nemad murravad terve suwe tööd teha ja mina tean, Wiljandimaal maksetakse just niisugustele üliõpilastele rohkem palka, kui teistele päewatöölisele. (M. Martna, sd.: K a s s a k u u l e d!) Ja need poisid teeniwad sel wiisil omale raha edasiõppimiseks ülikoolis. Kuid teiselt poolt naerdakse pilkawalt selle üle, et keegi üliõpilane on käinud end välisministeeriumi uksehoidjaks pakkumas. Selle peale ütlesin mina, tore poiss! Ja kui mina oleksin saanud teda kuidagi aidata,

oleksin ma seda heameelega teinud ja teda kuskile tööle soowitanud. Kui inimesed, kes õppida tahawad, lähewad füüsilise töö peale, siis arwan mina, see näib meile seda, et meie sellest orjaaja jätisest üle saame, kus talupojad ikka laldawalt selle peale waatasid, kuidas noored härrad ja preilid mõisahärberis wõisid kergemini läbi saada, kergemat põlwe pidada. Teame ju, kuidas esiteks katsuti õpetajaks, siis tohtriks ja wiimati adwokaadiks õppida, et kergemat põlwe pidada. (M. Martna, sd.: Härra Tõnisson, see on ka seal, kus orjust ei ole olnud, nagu Soomes!) Seal ei olnud seda niisugusel määral. Sest teie näete, kuidas Soomes, kus rahwaarw kolm korda suurem, kui meil, ei ole ülikooli niipalju noorust kogunud, kui meil. Ja seal on üksikutele tegeliku töö aladele palju suurem tung, kui see meie juures wiisiks on. (M. Martna, sd.: Seal on rohkem erialasid!) Mitte ainult selle poolest, et rahwaarw kolm korda suurem, waid see on ka palju rohkem arenenud maa. Kas oleme aga meie kõiki oma erialasid ära kaotanud, et meil juba ülikoolinooruse keskel hingeoluline murrang maad wõtab, nii et juletakse selle asemel, et ainult kateedriees kummardada, koguni käsitsi töö kalale asuda.

See iseenesest näitab, et meil laialistes hulkades hingeoluline enesestülesamine maad wõtab. Kui see tõesti nõnda on, siis uskuge, see on hea asi, kui mina kuulen, et Tartu ülikooli üliõpilased on läinud rahwakooli-õpetajateks, on teinud eksamid ja annawad rahwakoolides õpetust. Kui niisugune inimene, kes paar aastat ülikoolis on mööda saatnud, ei hakka närwitsema, waid astub tööle, siis on tema selle juures oma kaaslastelt ülikoolis sedawõrd äratust saanud, et tema suudab äratawat mõju ka oma ümbruskonna peale awaldada, nagu omal ajal kreiskooli õpetajad oma ümbruses tegid. Mina usun, see tasub omalt kohalt seda suurt materiell-kaotust, mis selle läbi on tekkinud, et inimesed liig kaugele kesk-kooli kõrgematesse klassidesse ja ülikooli tungisid, kuna neil sugugi annet ei ole seal edasi saada.

Meie ei wõi sellest igatahes mitte järeldada, et meie ülikool oma ebaõige korralduse läbi inimesi sihilikult sinna oleks kutsunud ja neile seda mitte ei paku, mis nad sealt oodanud on. Sellepärast

arwan mina, et ülikooli ja tema korralduse hindamisel meie lahus peame hoidma neid nähtusi, mis olenewad meie rahwa majanduslikust kui ka hingeolulisest seisukorrast, ja käsitama ülikooli küsimust nõnda, nagu ta on meie oludes wälja arenenud. Meie ei pea aga mitte arwustama ühekülgselt, ega wõrdlema meie ülikooli teiste arenenud ülikoolide jõukülluse ja mitmekesisusega.

Kui meie sellest seisukohast asja juurde asume, siis wõime öelda, et meil peab rahwaesitusele selge olema, kuidas meie Tartu ülikool peab olema kõrgema hariduse ja teaduse rahwuslikuks koduks. See ei ole mitte ainult fraas ja kõnekään, waid hüüdsõna, mida meil tuleb silmas pidada iseäranis eelarwe arutamise juures. Meil on mitmed ja mitmed korrad rõhutatud seda, et Tartu ülikooli peale on liiga palju kulutatud, et seal on pillatud. Seda on lausa kinnitanud isegi walitsuses tähtsatel kohtadel olewad isikud, kes on seletanud, et sellele pillamisele tuleb piir panna. Eelarwe arutamise juures on seda suureks tarkuseks peetud, et ülikooli kulusummadest wõimalikult rohkesti maha tõmmata. Mina ütlen aga, kui meie oma ülikooli wäljaarendamisel, tema jõudude muretsemisel ja tema töö edendamisel mitte ei waata tema kui kõrgema hariduse ja teaduse rahwusliku kodu peale, siis kärbime seal, kus see wõimatu on. Halwame tema tegewust ja oleme walmis üksikutel liialdatud motiividel ülikooli seaduse hindamisel nii tegutsema, nagu see meie kõrgema hariduse ja teaduse kodule sünnis ei ole.

Pean ütleva, et kui meie anname ülikoolile wõimaluse teatava koduse iseiswuse wõi autonoomia alusel oma korralduse, oma õppetegewuse ja teadusliku töö süwendamise mõttes wälja arenda, ilma et bürokraatia ühtepuhku haridusministeeriumi kaudu tema isetegewuse piiramiseks mõju saaks awaldada, see weel mingisugust hädaohtu ei tarwitseks tuua. Kui öeldakse, et wõõras olus protsentide järele mitte nii wäike ei ole; et meie inimesed ainult 60% wälja teewad ja nendegi hulgas on mõned kadakasaksad, kes selleks oma hingeeluga kaasa aitawad; et wõõrad oma wähe-muse peale waatamata jämeda otsa oma kätte wõtawad, siis on see liialdus.

Mina ei salga mitte, et mõni osa muulasi oma kultuurilise wilumuse, wahest ka sotsiaalse kaswatuse poolest palju

rohkem kokku hoiawad ja oma wäikese arwu peale waatamata oma sihtide teostamiseks rohkem jõuawad ära teha, kui meie omad. Seda tuleb aga siis ka meie närwilikkuse arwele kirjutada. Sest meie oma närwilikkuse juures loeme oma isamaaliseks kohuseks üksteisega, ühe wõi teise asja lahendamise juures kohe tülitsema hakata. Kolmas muidugi naerab pealt ja wõtab sealt, kus wõtta on. Mina ei salga, et teised oma wähemusega on suutnud juba ennemgi meid walitseda just selle tõttu, et sotsiaalne kaswatus ei ole jõudnud meid oma huwide kokkukõlastamiseks ning tegewuse edukaks läbiwiimiseks distsiplineerida. Mis seal aga siis nii karta on? Ütleme nüüd, et wõõras ollus oma kõrgema sotsiaalse kaswatus ning distsipliini tõttu tuleb ja hakkab neid ülesandeid teostama ning neid huwisid taga ajama, mis meie ülikooli kui teaduse ja kõrgema hariduse rahwusliku kodu huwide wastu käib. Kas teie siis selle peale ei mõtle, et kui meie rahwaesitus seda mitte ei taha, siis on temal selleks mitu teed, et niisuguseid püüdeid algusest peale halwata. Kõigepealt wõite eelarwe korras terwed kohad tühjaks teha. Teie wõite raha andmata jätta seal, kus inimesed oma positsiooni kurjasti tarwitawad. Mina arwan, et ükski neist professoritest wõi dotsentidest nii rumal ei ole, et tema hakkaks seal meie rahwuslikku tunnet prowotseerima, ning ülikooli autonoomia kaitse all sihte taga ajama, mis meil rahwuspoliitiliselt lubatud ei ole. Igatahes nähtud kogemuste järele wõime öelda, et niihästi Balti sakslased, kui ka teised Saksa soost õppejõud on osanud niisugust tagasihoidlikkust üles näidata, et nad mitte ei ole katsumud prowotseerida meie rahwuslikku tunnet. Kui seal niisugused püüded wõi sihid ilmsiks tuleksid, mis awaliku arwamise kui ka meie rahwaesituse seisukohalt waadates lubatavad ei ole, siis tuleb reaktsioon just siit. Awalik arwamine mobiliseerib siis rahwaesituse üksikuid poliitilisi rühmi ja küll juba siis wastawad abinõud leitakse, et halwata niisuguseid püüdeid. Peale selle, kui see ei peaks aitama, on ju igal ajal wõimalik ülikooli seadust muuta ning wastawaid kitsendusi teha. Nüüd aga niisugust korraldust wälja anda, mis takistaks ülikooli isetegewuse awaldamist, — see oleks meie kõrgema hariduse ja teaduse rahwusliku kodu eluliste funktsioonide halwamine.

Sellepärast arwan mina, et ülemäärased kartusi selle seaduse wastuwõtmisel ei tohiks olla. Teiselt poolt ei tohiks olla aga erialade esitajatel seda kartust, et nüüd nende erialad tähele panemata jääwad, kui mitte seaduses ei ole ette nähtud nõukogud haridusministeeriumi juures, kes hoolitseksid kas põllumajanduse, metsateaduse, wõi ma ei tea misuguse kaubateaduse ja inseneeri teaduse huwide eest. Überpöördukt, meie peaksime selle peale mõtlema, et haridusministeerium täidab siin seda ülesannet, misugust wälispoliitikas täidab wälisministeerium. Ei wõi ju iga üksik ministeerium ega üksik riigiasutus wäljapoole minna ja seal deklareerida, mis tema seisukohalt parem ja mis temal tarwis on, waid see peab nii sündima, et kõik need püüded ja nõuded, mis ette toodakse, käiks wälisministeeriumi kaudu. Nõndasama ei wõi ka nõuda, et iga ministeerium, olgu ta põllutöministeerium, teedeministeerium wõi sõjaministeerium, hakkaks läbi suruma seda, mis tema meelest õige on. Nõnda kõneldi omal ajal, et kui sõjaministriks weel sõjawäelane oli, siis pani tema kõik rattad käima, et läbi suruda sõjawäe-õigusteaduse õpetooli. Pandi kõik jõud liikuma, et ülikooli sundida erilist sõjaõigusteadlast töösse kutsuma. See nõudis väga palju waidlemist kõigis komisjonides, et niisugust surwet tõesti halwata. Kui nüüd iga ministeerium põllutöministeeriumiga eesotsas saaks wõimaluse oma eriarwamisi maksma panna, siis tuleks sealt küll üks lõbus etendus, kus ülikool nagu wihmasaju alla oleks sattunud, kus igalt poolt sajab kaela küll rahet, küll tuld ja tõrwa. Kuidas wõiks see siis wõimalik olla, et ülikool, kes autonoomne asutus, nüüd mõneks käsualuseks asutuseks muutub üksikutele ressooridele, ja et seal nõnda õpetataks, nagu nüüd mõni peawalitsuse ülem tahab! Sellest ei tule muud midagi wälja kui igawene katsete-tegemine.

Meil on üldse hakatud hindama Wabariigi Walitsuse tegewust ka ressooridewalitsuse seisukohalt. Kellel rohkem julgust ning ütlemist on, selle seisukohalt aetakse kõiki meie riigi asja. Hakatakse üksteisega maadlema, hakatakse probleema käsitama. Ja kõike seda sellelt seisukohalt, mis see wõi teine ministeerium soowib. Nii ei lähe see aga mitte. Wabariigi Walitsus peab olema see filter, kuhu kõik üksikute ressooride mõjud

kokku woolawad ja kus nad ära selgitatakse ning kust läbi pääseb ainult see, mis hädatarwilik on kogu meie rahwa ja riikluse huwide seisukohalt. Ei tohi mitte olla niisugust ressooride-seisukorda, nagu Wenemaal enne ühise walitsuse loomist oli, kus riigi- ja majanduselu desorganiseeriti. Nii ei tohi ka meil ükski ministeerium seda kätte saada, et tema siis sorgiks ülikooli, nõnda nagu tema süda kutsub, ja et pandaks ülikool tegutsema, nõnda nagu mõni minister seda tahab. Ülikoolis peawad käsitust leidma kõik-sugu probleemid, mis meie rahwa elu, iseäranis ka meie majanduselu ja meie üldkultuuri huwides on ja mis meile sundlikuks teewad tulewiku huwide rahuldamisel, ühtlasi ka olewiku nõudeid täita.

Sellelt seisukohalt ongi tarwis auto-noomset seadust ülikoolile, et ta saaks tarwiliku rahu ja tasakaaluga neid teid ja neid wõtteid leida, mis teda sihile wiivad. Sellelt seisukohalt arwan mina ka, et Tallinna huwiringkonnad on meil siin juba saatuslikku osa etendanud ja saawad ka etendada. Siin on warjul õieti ülikooli ja tehnikumi küsimus. Näen juba ette, et selle probleemi lahendamisel iseäranis meie pealinna ringkondade poolt käima pannakse kõik, et paraliseerida meie ülikooli kui teaduse ja kõrgema hariduse rahwuslikku kodu. Katsutakse kõiksuguste rahwuslike ja ettekäänete all nõuda, et põhjenduste ja ettekäänete all nõuda, et meil ka pealinnas oleks kõrgem õppeasutus. Kuid arwesse ei wõeta meie üldrahwuslikka huwisid, ei wõeta ka seda arwesse, kuidas meie peame ka sellepoolest kokku hoidma, et koonduda ja siis jõudusid kõigekülgsest ära kasutada. Kui meil saadaks nõnda tegutseda, nagu lätlased seda oma ülikooliga tema wäljaarendamisel teinud, siis wõiksimme meie öelda, et mõneteistkümne aasta pärast teie näeksite, missugused suured wahed on olemas korralduste otstarbekohasuse seisukohalt sellel printsiibil, mis on Latwias maksma pandud ja mida tahetakse meil maksma panna. Nüüd waadatakse selle peale, et siin on wastamisi Tallinna ja Tartu huwid.

See on tagajärg sellest, et meil on harjutud kõiki suuri küsimusi hindama kolgapolitiika seisukohalt. Ma loodan aga, et ülikooli seaduse käsitamisel, kui ka üldse meie ülikooli wäljaarendamise küsimuses jõutakse sellele seisukohale, et Eesti kõrgema hariduse, kui ka teaduse kodu wäl-

jaarendamisel peame arwesse wõtma rahwuslikka huwisid, kogu riigi ja rahwa eluhuwisid. Siis leiame meie käsituse üksikute küsimuste lahendamisel, mis mitte ei wii meie asjade alahindamisele. Kui meil oma asjust niisugune jutt on, mis mitte ei lähe liialduseni ega ühekülguseni, waid kui meie objektiivselt hindame seda, mis meil on teha, mis meil on kätte saadud, siis näeme meie, et Tartu ülikool oma arenemiskäigul tõesti täit lugupidamist nõuab. Rõõm on näha, kuidas seal asju on aetud.

Üks Riigikogu liigetest rõhutas oma kõnes, et ülikooli juurde on sihilikult kutsutud inimesi, kes tagurliste waadetega on. Minul oli hiljuti jutt ühe Soome professoriga, kes omal ajal Eestis Tartu ülikooli juures töötanud, kes on näinud, kuidas ülikooli organiseeriti ja korraldati. Tema ütleb, et eriti ülikooli kuraatori ja teiste juhtiwate meeste tegewust tema küllalt ei jõua kiita ja hinnata selle poolest, kuidas seal kindlasti Eesti rahwusliku kultuuri ja huwide seisukohalt tegutsetud on, sammsammult ja järjekindlalt. Sellejuures ei ole aga wahekordi mitte rikutud, ei ole wahekordi terawaks aetud, ei ole mitte niisugust õhkkonda loodud, et ühest wõi teisest rahwusest õppejõul ülikooli juures raske oleks tegutseda olnud, waid on niisugune õhkkond loodud, kus lust töötada on.

Mina arwan, et kõigi arwustuste peale waatamata meie ülikooli tegewust mitte hukka mõista ei saa, kui meie tahame õieti hinnata!

Juhataja L. Raudkepp: Wäljaspool järjekorda on sõna herra haridusministril.

Haridusminister H. B. Rahamägi: Austatud Riigikogu liikmed! Mina leidsin, et mina ühe küsimise peale, mis rkl. Martna poolt ette pandud, mitte wastanud ei ole. Nimelt, kuidas oleks haridusministri seisukoht wabakuulajate asjus Tartu ülikooli juures, sest olla ajalehes kirjutatud, et haridusministeeriumil olnud wastawad ettekirjutused tehtud, mis wabakuulajate wastuwõtmisele ülikooli lõpu teeb. Tahaksin kohe wastust anda, et seda küsimust likwideerida. Tartu ülikooli wõeti algusest saadik wabakuulajaid wastu, sest alguses oli ülikooli astujate arw üldiselt õige wäike. Nii immatrikuleeriti 1919 a. 367 üliõpilast. Edaspidi tõusis üliõpilaste arw

aasta aastalt. Nii ulatas nende arw 1920. a. 1738 peale, 1921 a. oli 2484 üliõpilast ja 1924. a. on Tartus immatrikuleeritud 4924 üliõpilast. Selle tagajärjel on mõnes teaduskonnas, kus praktilisi töid nõutakse, teatud kitsikus ruumide alal tekkinud. Näiteks tänawu aasta oli uute üliõpilaste jaoks kohti teaduskondade järele järgmiselt: filosoofia-teaduskonnas oli wabasid kohti kõige rohkem — 500 kohta, samuti wõis ka õigusteaduskonda 500 üliõpilast wastu wõetud saada. Edasi matemaatika-loodusteaduskonda — 100 üliõpilast, arstiteaduskonda — 75, siis põllumajandusteaduskonda — 100, usuteaduskonda — 75 ja loomaarsti teaduskonda — 50 üliõpilast. Sisseastujaid oli aga nõnda palju, et mõnda teaduskonda astuda soowijate arw suurem oli, kui wakant kohte oli. Nii oli matemaatika-loodusteaduskonda astujate arw 147, kuna wakant kohte ainult 100 oli. Edasi wõidi wastu wõtta õigusteaduskonda 500 üliõpilast, endid ülesse andnud olid aga 540 üliõpilast. Sel korral tuli muidugi järgmiselt seda sisseastujate hulka reguleerida. Ühelt poolt soowitati neile, kes keskkooli olid lõpetanud ja hiljem oma paberid sisse andnud, wõi kellel mõned teised miinused olid, et nad mõnda teist teaduskonda waliks, kus wakant kohti oli, ja teiselt poolt wõeti osa uusi sisseastujaid tingimisega wastu, wabakuulajatena. Üks osa oli tehtud tingimistega nõus, teine osa ei olnud aga mitte.

Teine küsimus, mille kohta mõne märkuse teeksin, sellepärast, et ta siin ülesse kerkis ja et see ka edaspidi ülikooli põhikirja arutamisel silmade ette kerkib — see on üliõpilaste arwu rohkuse kohta ja nende kulude kohta, mis ülikool riigilt nõuab. Ükskõik, kas üliõpilaste arw suur wõi väikene on, teatud kapitaalsed kulud peab riik ikkagi ülikooli peale kulumata. Karta, nagu kulutaksime meie ülikooli peale liig palju, ja nagu tekiks teatud üleproduktioon üliõpilastest wõi üldse eriteadlastest, siis seda esialgu mitte karta ei ole. Palusin haridusministeeriumi juures olewa statistika osakonna juhatajat andmeid selle kohta koguda, kui palju meil wakant kohti kõrgema haridusega isikute jaoks üldse olemas. Esialgsete andmete kokkuwõtmise järele on seisukord sarnane, et meil kohti on olemas: usuteadlastele 330, õigusteadlastele 1000, kaubandusteadlastele 750, arstiteadlastele 900, resp. 1000, sest

terwishoiu peawalitsuse juhataja arwamise järele ulatada kohtade arw 1000-ni, haridusministeeriumi andmete järele oleks see arw 900, rohuteadlasi 250, loomaarsti teadlasi 130, põllutööministeeriumist saadud andmete järele tuleks tingimata meil praegu juba 200 loomaarsti silmas pidada, põllumajandusteadlasi 350. Põllutööministeeriumi andmete järele tuleks seda arwu lähemas tulewikus kunni 500 kaswada lasta. Siis filosoofia teaduskonnast — 600, keskkooli õpetajateks jne. Matemaatika-loodusteaduskonnast — 450. Praegu on weel meil puudus nendel kohtadel, mis olemas: usuteadlasi — 30, õigusteadlasi — 450, kaubandusteadlasi — 500, arstiteadlasi — 100, loomaarstisid — 40, põllumajandusteadlasi — 200, filosoofia-teaduskonna lõpetajaid — 250, matemaatika-loodusteaduskonna lõpetajatest — 220, nii et ligi 2000, õigemini 1800 kunni 2000 eritööjõudu oleks waja, kui meie silmas peame seda, mis meil praegu juba olemas on. Kui meie nüüd küsime, mis saaks siis, kui meie nii edasi läheme samas tempos 4 aasta jooksul, siis tuleb wälja, et 1928., respektiiv 1929. aastani, suudaksime meie, kui meie endises tempos edasi läheme, neid wakantseid kohti, mis meil praegu on olemas ja kuhu meil eriteadlasi waja läheb, rahuldada. See on ju iseenesest arusaadaw, et kultuuriline tarwidus, iseäranis meie wäikeses riigis, muutub, peab muutuma ikka intensiivsemaks, siis tõuseb ka ikka suurem nõudmine eriteadlaste järgi. Muidugi tuleb neid paigutada ka niisugustesse kohtadesse, kus mitte kõige parem teenistuwõimalus ei ole, tuleb juurde asutada terwe rida kohte eriteadlastele, kuid üliproduktiooni haritlaste mõttes just karta ei ole. Meie peame kasutama eriteadlasi just riigi ja rahwa kultuurilise kui ka majandusliku elu tõstmise seisukohalt ja siis tuleme meie ka rohkema arwu eriteadlastega wäga hästi wälja. On näha, et üliõpilased wõi noored õppejõud ise sellest aru saawad, et eriteadlasi wõib liig palju saada, nii et wõib konstateerida, et keskkooli lõpetajaid astub ülikooli vähem, kui enne. Keskkooli lõpetajatest ülikooli astunute protsent oleks niigelt: 1921 aastal astusid peaaegu kõik keskkooli lõpetajad ülikooli, see teeb wälja peaaegu 100%, kuna 1922. aastal kõigest 75% ja 1923. aastal ainult 60% keskkooli lõpetajatest ülikooli astusid. Tänaawaasta on see protsent 50. On küll tõsi, et

iga aastaga keskkooli lõpetajate arv suureneb, tema kasvab aja jooksul, ja ülikooli astujate arv jääb arwuliselt ehk samasuguseks ka tulewal aastal, nagu ta tänawuaasta oli, ehk küll protsent väheneb. Meie wõime aga rõõmuga konstateerida, et sest ajast saadik, kus meil oskuskoolid oma tegewust hakkawad awaldama, ja kui neid ikka rohkem awatakse, ka keskkooli lõpetajad heameelega nendesse astuwad. Koguni on niisugused nähtused, et need, kes wõiksid ülikooli astuda, tulewad ja paluwad end töökoolidesse wastu wõtta, isegi enne weel, kui koolid awatakse. Mina mõtlen siin Meleski töökooli, mis asutakse Meleski klaasiwabriku juurde; meie saime soowi-

awaldusi sinna sisseastumiseks, ka üliõpilase poolt, enne, kui kool weel awatud. (M. Martna, sd.: Ärge wõtke, nemad sinna ei jää!) Noh, see on nüüd teine küsimus, kuidas selle wastuwõtmisega on, aga mina ütlen, et soowiawaldused tulewad mitmelt poolt, nõnda et sellest näha on, et keskkooli lõpetajad waatawad teisi teid, kuidas elus edasi minna. — (Hüüded: Lõpetada!)

Juhataja **L. Raudkepp**: Ma kuulen ettepanekut koosolekut lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusena on ettepanek wastu wõetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2.15 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson**.

Abiesimees **K. Wirma**.

Abiesimees **L. Raudkepp**.

Abisekretäär **Osk. Köster**.

